

Adil Yargılanma Hakkına Erişim Derneği (AYHED)
Association for Access to the Right to a Fair Trial
Kayalbaşı Mah. Turhan Cemal Beriker Bulvarı Ziya
Algan Apartmanı K:6 No:46 Seyhan-ADANA
T: +90 533 474 79 33
www.ayhed.org.tr
email: ayhed01@gmail.com
Kapak Tasarımı: Seyit Ozalit Dijital Baskı Merkezi
Basım Yeri ve Tarihi : ADANA - Ocak 2023

ANAYASA MAHKEMESİ VE AİHM BİREYSEL BAŞVURU KABUL EDİLEBİLİRLİK KOŞULLARI

Hazırlayan
Dr. Ali Rıza Çoban

İçindekiler

MEVZUAT	2
6216 SAYILI KANUN'UN BİREYSEL BAŞVURUYA İLİŞKİN HÜKÜMLERİ.....	2
AYM İÇTÜZÜĞÜNÜN BİREYSEL BAŞVURU İLE İLGİLİ HÜKÜMLERİ	4
I. BİREYSEL BAŞVURU NEDİR?	12
II. BİREYSEL BAŞVURUNUN KABUL EDİLEBİLİRLİK KOŞULLARI	13
A. MAHKEMELERİN YETKİSİNE İLİŞKİN KABUL EDİLEBİLİRLİK KOŞULLARI	13
1. Zaman Bakımından Yetki (<i>Ratione Temporis</i>)	13
2. Kişi Bakımından Yetki (<i>ratione personae</i>) (Taraf Ehliyeti).....	16
C. Yer Bakımından Yetki (<i>ratione loci</i>)	25
4. Konu Bakımından Yetki (<i>ratione materia</i>).....	29
B. USULE İLİŞKİN KABUL EDİLEBİLİRLİK KOŞULLARI.....	35
1. Başvuru Yollarının Tüketilmesi.....	35
2. Süre Koşulu.....	39
3. Harç.....	42
4. İsimsiz Başvurular	43
5. Mükerrer Başvurular	43
C. ESAS BAKIMINDAN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ	44
1. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk	45
2. Anayasal Önem	49
III. Başvuru hakkının kötüye kullanılması yasağı.....	51
IV. Başvuruların İncelenmesi.....	51

MEVZUAT

6216 SAYILI KANUN'UN BİREYSEL BAŞVURUYA İLİŞKİN HÜKÜMLERİ

Bireysel Başvuru

Bireysel başvuru hakkı

MADDE 45- (1) Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

(2) İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.

(3) Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.

Bireysel başvuru hakkına sahip olanlar

MADDE 46-(1) Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.

(2) Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir.

(3) Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz.

Bireysel başvuru usulü

MADDE 47-(1) Bireysel başvurular, bu Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir. Başvurunun diğer yollarla kabulüne ilişkin usul ve esaslar İçtüzükle düzenlenir.

(2) Bireysel başvurular harca tabidir.

(3) Başvuru dilekçesinde başvuruçunun ve varsa temsilcisinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanılan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörölmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir. Başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi şarttır.

(4) Başvurucu bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, vekâletnamenin sunulması gerekir.

(5) Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörölmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle başvuruçunun mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder.

(6) Başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması hâlinde, Mahkeme yazı işleri tarafından eksikliğin giderilmesi için başvuruçucu veya varsa vekiline onbeş günü geçmemek üzere bir süre verilir ve geçerli bir mazereti olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda başvurunun reddine karar verileceği bildirilir.

Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi

MADDE 48-(1) Bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için 45 ila 47 nci maddelerde öngörülen şartların taşınması gerekir.

(2) Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.

(3) Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir.

(4) Kabul edilemezlik kararları kesindir ve ilgililere tebliğ edilir.

(5) Kabul edilebilirlik şartları ve incelemesinin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir.

Esas hakkındaki inceleme

MADDE 49-(1) Kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesi bölümler tarafından yapılır. Başkan iş yükünün bölümler arasında dengeli bir şekilde dağıtılması için gerekli önlemleri alır.

(2) Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir.

(3) Komisyonlar ve bölümler bireysel başvuruları incelerken bir temel hakkın ihlal edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilir. Başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve deliller ilgililerden istenir.

(4) Mahkeme, incelemesini dosya üzerinden yapmakla birlikte, gerekli görürse duruşma yapılmasına da karar verebilir.

(5) Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

(6) Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

(7) Bireysel başvuruların incelenmesinde, bu Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.

(8) Esas hakkında incelemenin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir.

Kararlar

MADDE 50-(1) Esas inceleme sonunda, başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez.

(2) Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvurucu lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.

(3) Bölümlerin esas hakkındaki kararları gerekçeleriyle birlikte ilgililere ve Adalet Bakanlığına tebliğ edilir ve Mahkemenin internet sayfasında yayımlanır. Bu kararlardan hangilerinin Resmî Gazetede yayımlanacağına ilişkin hususlar İçtüzükte gösterilir.

(4) Komisyonlar arasındaki içtihat farklılıkları, bağlı oldukları bölümler; bölümler arasındaki içtihat farklılıkları ise Genel Kurul tarafından karara bağlanır. Buna ilişkin diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir.

(5) Davadan feragat hâlinde, düşme kararı verilir.

Başvuru hakkının kötüye kullanılması

MADDE 51- (1) Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru aleyhine, yargılama giderlerinin dışında, ayrıca ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasına hükmedilebilir.

AYM İÇTÜZÜĞÜNÜN BİREYSEL BAŞVURU İLE İLGİLİ HÜKÜMLERİ

Bireysel Başvuru

Bireysel başvuru formu ve ekleri

MADDE 59- (Değişik: 6/11/2018 tarihli ve 30587 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 8 inci maddesi ile) (1) Başvurular, İçtüzük ekinde (EK-1) örneği bulunan ve Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu kullanılarak resmî dilde yapılır.

(2) Başvuru formunda aşağıdaki hususlar yer alır:

a) Başvurucunun T.C. kimlik numarası, adı, soyadı, anne adı, baba adı, doğum tarihi, cinsiyeti, uyruğu, mesleği ve adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

b) Başvurucunun tüzel kişi olması hâlinde; Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) numarası, unvanı, adresi ve tüzel kişiliği temsile yetkili kişinin adı, soyadı ve T.C. kimlik numarası, MERSİS numarasının bulunmaması hâlinde tüzel kişinin vergi numarası veya kayıtlı olduğu sicil ve numarası ile varsa telefon numaraları ve kayıtlı elektronik posta adresi.

c) Başvurunun;

1) Avukat vasıtasıyla yapılması hâlinde; avukatın adı, soyadı, kayıtlı olduğu baro ve sicil numarası, yazışma adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

2) Avukat olmayan kanuni temsilci vasıtasıyla yapılması hâlinde; kanuni temsilcinin T.C. kimlik numarası, adı, soyadı, anne adı, baba adı, doğum tarihi, uyruğu, yazışma adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

ç) Kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmeline dair olayların tarih sırasına göre özeti.

d) Bireysel başvuru kapsamındaki güncel ve kişisel haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar.

e) İhlal edildiği iddia edilen temel haklar ve bunlara ilişkin açıklamaların birbirleriyle ilişkilendirilerek ayrı ayrı yapılması.

f) Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların tarih sırasına göre yazılması.

g) Başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih.

ğ) Başvuru mazeret nedeniyle süresi içinde yapılamamışsa buna dair açıklamalar.

h) Başvurucunun talepleri.

ı) Başvurucunun Mahkeme önünde devam eden bir başka başvurusu varsa numarası.

i) Varsa kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçeleri.

j) Kısa mesaj (SMS) veya elektronik posta yoluyla bilgilendirme yapılmasını isteyip istemediği.

k) Başvurucunun veya avukatının ya da kanuni temsilcisinin imzası.

1) Varsa İçtüzüğün 73 üncü maddesi kapsamında maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik tedbir talebi ve bunun gerekçeleri.

(3) Başvuru formuna aşağıdaki belgelerin ya da onaylı örneklerinin eklenmesi zorunludur:

a) Kanuni temsilci veya avukat vasıtasıyla takip edilen başvurularda başvurucuyu temsile yetkili olduğuna dair mevzuata uygun belge.

b) Harcın ödendiğine dair belge.

c) Başvuru bizzat yapılmış ise başvurucunun kimliğini tespite yarar resmî belgenin onaylı örneği.

ç) Tüzel kişi adına kanuni temsilcinin başvurusu hâlinde, başvuru tarihi itibarıyla temsile yetkili olduğunu gösteren resmî belgenin onaylı örneği.

d) Nihai karar ya da işlemi öğrenme tarihini gösteren belge.

e) Başvuruda ileri sürülen hak ihlali iddialarını temellendirecek belgelerin onaylı örnekleri.

f) Tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve buna ilişkin belgeler.

g) Olağan ve olağanüstü kanun yolu başvuru dilekçelerinin onaylı örnekleri.

ğ) Başvuru süresinde yapılamamışsa varsa mazereti ispatlayan belgeler.

h) Adli yardım talebi varsa başvurucunun yargılamaya giderlerini karşılayabilecek durumda olmadığını gösteren mali durumuna ilişkin belgeler ile mevzuatta adli yardım talebinde bulunabilmek için öngörülen diğer belgeler.

(4) Başvurucu, üçüncü fıkradaki belgeleri herhangi bir nedenle sunamaması hâlinde bunun gerekçelerini belirterek varsa buna ilişkin bilgi ve belgeleri başvuru formuna ekler. Mahkeme, mazereti kabul etmesi hâlinde ve gerekli gördüğü takdirde bu bilgi ve belgeleri resen toplar.

(5) Başvuru formunda belirtilen bilgilerde ve başvuruya ilgili koşullarda herhangi bir değişiklik olduğunda bunun Mahkemeye bildirilmesi zorunludur.

Formun ve eklerinin hazırlanmasına ilişkin ilkeler

MADDE 60- (1) *(Değişik: 6/11/2018 tarihli ve 30587 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 9 uncu maddesi ile)* Başvuru formu, İçtüzüğün 59 uncu maddesine uygun olarak düzenlenir ve aynı maddede belirtilen belgeler ya da mevzuat gereği suret çıkarma yetkisi bulunan kişi veya makamlarca onaylı örnekleri başvuru formuna eklenir.

2) Başvuru formu okunaklı ve başvurunun esasına yönelik özlü bilgileri içerir şekilde hazırlanır. Başvuru formunun ekler hariç on sayfayı geçmesi hâlinde başvurucunun ayrıca başvuru formuna olayların özetini eklemesi gerekir.

(3) Başvurucu, başvuru formunun ekinde sunduğu belgeleri, tarih sırasına göre numaralandırarak her bir belgeyi tanımlayıcı başlıklar hâlinde dizi pusulasına bağlar.

Başvurucunun temsili

MADDE 61- (1) Bireysel başvuru, bizzat başvurucu, kanuni temsilcisi ya da avukatı tarafından yapılabilir. Avukat veya kanuni temsilci aracılığıyla yapılan başvurularda temsile dair yetki belgesinin sunulması zorunludur.

(2) Başvurucunun avukatı ya da kanuni temsilcisi varsa onunla yapılan yazışmalar ya da ona yapılan tebligatlar başvurucuya yapılmış sayılır.

Bireysel başvuru harcı ve adli yardım

MADDE 62- (1) 2/7/1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanununa Bağlı (I) sayılı Tarifenin A) Mahkeme Harçları” başlıklı Bölümünün ilk cümlesinde belirtilen bireysel başvuru harcı Maliye Veznelerine yatırılır.

(2) Adli yardım talepleri, genel hükümlere göre başvuruların kabul edilebilirliği hakkında karar verecek Bölüm veya Komisyonlar tarafından hükme bağlanır.

Başvurunun yapılabileceği yerler

MADDE 63- (1) (Değişik: 6/11/2018 tarihli ve 30587 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 10 uncu maddesi ile) Bireysel başvurular, Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun biçimde İçtüzük ekindeki ve Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu kullanılarak Mahkemeye şahsen yapılabileceği gibi diğer mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilir.

(2) Usulünce hazırlanan başvuru formu, harç tahsil makbuzuyla birlikte yukarıda belirtilen yerlere teslim edildiğinde başvuru ya da temsilcisine alındı belgesi verilir ve bu tarih, başvurunun yapıldığı tarih olarak kabul edilir.

(3) Mahkemeler ya da yurt dışı temsilciliklerine teslim edilen başvuru formu ve ekleri gerekli kayıt işlemleri yapıp fiziki ve elektronik ortamda Mahkemeye gönderilir. Dava ve diğer yargılama işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirildiği hallerde UYAP kullanılarak veriler kaydedilir ve saklanır.

(4) Genel Kurul; elektronik ortamda, güvenli elektronik imza kullanılarak başvuru yapılabilmesine ilişkin karar alabilir.

Başvuru süresi ve mazeret

MADDE 64- (1) (Değişik: 5/3/2014 tarihli ve 28932 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 7 nci maddesi ile) Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir.

(2) Başvurucu mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvurusunu yapamadığı takdirde, mazeretinin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilir. Komisyonlar raportörlüğünce mazeretin kabulünün gerekip gerekmediği yönünde karar taslağı hazırlanır. Komisyon, öncelikle başvurusunun mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek mazereti kabul veya reddeder.

(3) Başvurunun niteliğine uygun düştüğü takdirde mazeret ve kabul edilebilirliğe ilişkin tek bir taslak hazırlanıp bu iki husus birlikte karara bağlanabilir.

Bireysel başvuru kayıt işlemleri

MADDE 65- (1) (Değişik: 6/11/2018 tarihli ve 30587 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 11 inci maddesi ile) Mahkemeye ulaşan başvurular, Komisyonlar başraportörünün gözetiminde ilgili birim tarafından numara verilerek kaydedilir. İlgili birim, başvuru evrakının usulüne uygun olarak UYAP ortamında taranmasını, fiziki dosya oluşturulmasını, başvurularla ilgili yazışmaların kaydını, takibini, ilgili birimlere sevk edilmesini ve diğer işlemlerin yapılmasını sağlar.

Form ve eklerinin ön incelemesi ve eksiklikler

MADDE 66- (1) (Değişik: 5/3/2014 tarihli ve 28932 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 8 inci maddesi ile) Bireysel Başvuru Bürosu gelen başvuruları şekli eksiklikler bulunup bulunmadığı yönünden inceler. Başvuru formunda veya eklerinde herhangi bir eksiklik tespit edilmesi hâlinde, bunların tamamlattırılması için başvurucuya, varsa avukatına veya kanuni temsilcisine onbeş günü geçmemek üzere kesin bir süre verilir.

(2) (Değişik: 5/3/2014 tarihli ve 28932 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 8 inci maddesi ile) Eksikliklerin tamamlattırılmasına dair yazıda başvurucuya geçerli bir mazereti olmaksızın verilen kesin sürede eksiklikleri tamamlamadığı takdirde başvurusunun reddine karar verileceği bildirilir.

(3) Başvurunun; süresinde yapılmadığı, 59 uncu ve 60 ıncı maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hâllerde

Komisyonlar Başraportörü tarafından reddine karar verilir ve başvurucaya tebliğ edilir. Bu karara tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Komisyona itiraz edilebilir. Bu konuda Komisyonların verdiği kararlar kesindir.

Bireysel başvuruların Bölümlere ve Komisyonlara tevzii

MADDE 67- (1) Bireysel Başvuru Bürosu tarafından kaydı yapıp numara verilen başvuruların dağıtımı, Bölümler ve Komisyonlar arasında otomatik olarak yapılır.

(2) Nitelikleri itibarıyla birleştirilerek incelenmesi gereken dosyalar ilk olarak kayda alınan başvuru dosyasında birleştirilir.

Başvuruların inceleme sırası

MADDE 68- (1) Bireysel başvurular, geliş sırasına göre incelenerek karara bağlanır. Ancak Mahkeme, başvuruların konuları itibarıyla önemini ve aciliyetini göz önünde bulundurarak belirlediği kriterler çerçevesinde farklı bir inceleme sıralaması yapabilir.

Yazışmalar

MADDE 69- (1) Başvurucular, Mahkeme ile yazışmalarını İçtüzükte belirlenen bireysel başvuru yapılmasındaki usulü izleyerek yapmak zorundadırlar.

(2) Bireysel başvuru dosyalarının tekemmül ettirilmesine ilişkin olarak duruma göre Genel Sekreterlik, Komisyon ya da Bölümler tarafından verilen ve asgari onbeş gün olan süreler kesin olup bu süreler içinde usulüne uygun olarak gönderilmeyen bilgi ve belgeler, başvurunun değerlendirilmesinde dikkate alınmaz ve dosyaya dâhil edilmez.

(3) Başvurulara ilişkin bilgi, belge ve diğer her türlü talebin yazılı olarak yapılması gerekir. Duruşma, tanık dinlenilmesi veya keşif esnasında yapılanlar hariç, bu usule uyulmaksızın yapılan talepler dikkate alınmaz.

Bilgi, belge isteme ve tebliğ

MADDE 70- (1) Mahkeme, kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi sırasında yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle doğrudan yazışır, bilgi ve belge ister, gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemi inceler, bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırabilir, idare ve diğer tüzel kişilerden temsilci isteyebilir.

(2) (*Değişik: 5/3/2014 tarihli ve 28932 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğüün 9 uncu maddesi ile*) Yukarıdaki fıkra kapsamında Mahkemeye ulaşan bilgi ve belgeler, yargılamanın gerektirmesi halinde onbeş günlük süre içinde görüşlerini sunabilmeleri için başvurucaya, Adalet Bakanlığına ve varsa diğer ilgililere tebliğ edilir.

(3) Mahkeme, başvuruca ya da kamu otoritesinin, istenen bilgi ya da belgeyi sunmaktan kaçındığı ya da bir delili gizlediği yahut her ne suretle olursa olsun davet edildiği hâlde yargılamaya etkili bir şekilde katılmadığı kanaatine varırsa, bu durumdan gerekli sonuçları çıkararak kararını verir.

Adalet Bakanlığına bildirim

MADDE 71- (1) Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir.

(2) (*Değişik: 5/3/2014 tarihli ve 28932 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğüün 10 uncu maddesi ile*) Adalet Bakanlığı başvuruya ilişkin görüşünü otuz günlük süre içinde bildirir. Talep hâlinde Bölüm Başkanınca bu süre otuz güne kadar uzatılabilir. Başvurunun Adalet Bakanlığına bildiriminden itibaren belirtilen sürelerde cevap verilmediği takdirde, Mahkeme dosyadaki bilgi ve belgelere göre kararını verir. Mahkeme, içtihadın olduğu alanlarda veya

ivedilikle karar verilmesi gereken durumlarda Bakanlık cevabını beklemeden başvurunun kabul edilebilirlik ve esası hakkında karar verebilir.

(3) Adalet Bakanlığının cevabı başvurucuya tebliğ edilir. Başvurucunun tebliğ tarihinden itibaren varsa karşı beyanlarını, onbeş gün içinde Mahkemeye sunması gerekir.

Bölüm ve Komisyonlarda oylama ve karar

MADDE 72- (1) Bölümler kararlarını salt çoğunlukla alırlar.

(2) Komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirliği ya da edilemezliği kararları oybirliği ile alınır. Oybirliği sağlanamayan durumlarda karar vermek üzere başvuru, Bölüme havale edilir.

(3) Komisyonlar, Bölüm Başkanının uygun bulduğu konularda, raportörler tarafından hazırlanan karar taslaklarının toplantı yapmalarına gerek bulunmaksızın kідemsiz üyeden başlanarak imzalanması suretiyle de karar alabilirler. Komisyon üyelerinden birisinin bu konunun toplantıda görüşülmesini talep etmesi hâlinde anılan usul uygulanmaz.

(4) Bölüm veya Komisyonlarca uygun görülmesi ve işin niteliğinin izin vermesi hâlinde elektronik oylama yapılması mümkündür. Açık oylama yapıldığı durumlarda oylamaya kідemsiz üyeden başlanır.

Tedbir kararı

MADDE 73- (1) Başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılması üzerine, Bölümlerce esas inceleme aşamasında gerekli tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verilebilir.

(2) İncelenen başvurulara ilişkin olarak; resen ya da başvurucunun talebi üzerine dosyanın esası hakkında karar verilmeden önce, tedbir kararına başvurulmaması hâlinde başvurunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılması üzerine, Komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi derhâl yapılarak, tedbir hususunu da karara bağlamak üzere başvuru, ilgili Bölüme gönderilir.

(3) Bölüm, tedbire karar vermesi hâlinde gereğinin ifası için bunu ilgili kişi ve kurumlara bildirir.

(4) Tedbir kararı verilen başvurunun esası hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Tedbirin devamı konusunda yeni bir karar alınmadığında, başvurunun hakkının ihlal edilmediğine ya da başvurunun düşmesine karar verildiği durumlarda tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

Duruşma MADDE 74- (1) Bölümler, başvuruları dosya üzerinden inceler. Ancak resen ya da başvuru veya Adalet Bakanlığının talebi üzerine gerekli görülmesi hâlinde duruşma yapılmasına karar verilebilir.

(2) Duruşma yapılmasına karar verilmesi hâlinde, duruşmanın yeri, günü ve saati ilgililere bildirilir.

(3) Duruşma esnasında duruşma tutanağı düzenlenir. Tutanak örnekleri, talepleri hâlinde başvuru ve Adalet Bakanlığı ile varsa diğer ilgililere verilir.

Pilot karar usulü

MADDE 75- (1) Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır.

(2) Bölüm, pilot karar usulünü resen, Adalet Bakanlığının ya da başvurunun istemi üzerine başlatabilir.

- (3) Pilot karar uygulaması için seçilen başvuru, gündemin öncelikli işleri arasında sayılır.
- (4) Bölüm pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir.
- (5) Bölüm pilot kararlarla birlikte, bu karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerekli gördüğü takdirde ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir.

Karar taslaklarının hazırlanması

MADDE 76- (1) Bireysel başvuru raportörleri ya da raportör yardımcılarınca, Komisyonlara ya da Bölümlere sunulmak üzere İçtüzükte belirtilen yazım usulüne uygun ve raportörün özet görüşünü de içeren karar taslakları hazırlanır.

(2) Bu şekilde hazırlanan karar taslakları ilgili birim başraportörünün imzasıyla ilgili Komisyon ya da Bölüme sunulur. Bölüme sunulmak üzere hazırlanan karar taslakları ayrıca Ar-İç'e de gönderilir.

Komisyon kararlarının şekli

MADDE 77- (1) Komisyonlarca verilen kararlarda şu hususlar yer alır:

- a) Sayfa üst bilgisi olarak;
- 1) Mahkemenin amblemi,
 - 2) “Anayasa Mahkemesi” ibaresi,
 - 3) Kararı veren Bölümün ilgili Komisyonu,
- b) Karar metninde;
- 1) Başvuru numarası,
 - 2) Karar tarihi,
 - 3) Komisyon Başkanı ve üyeler ile raportörün adları,
 - 4) Tarafların ve varsa temsilcilerinin adları,
 - 5) Mahkeme önünde izlenen usulün anlatımı,
 - 6) Davaya konu olgular,
 - 7) Tarafların iddia ve savunmalarının özeti,
 - 8) Kararın gerekçesi,
 - 9) Hüküm fıkrası,
 - 10) Yargılama masrafları.

(2) Kararlara sayfa ve paragraf numaraları eklenir.

(3) (Ek: 6/11/2018 tarihli ve 30587 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 12 nci maddesi ile) Liste usulü verilen kararlarda birinci fıkranın (b) bendinin (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen hususlar bulunmayabilir.

Bölüm kararlarının şekli

MADDE 78- (1) Bölümlerce verilen kararlarda şu hususlar yer alır:

- a) Kararın ilk sayfasında;
- 1) Mahkemenin amblemi,
 - 2) “Anayasa Mahkemesi” ibaresi,
 - 3) Kararı veren Bölüm,
 - 4) Başvuru numarası,
 - 5) Karar tarihi.
- b) Diğer sayfalarında paragraflar numaralandırılmak suretiyle;
- 1) Bölüm Başkanı ve üyeler ile raportörün adları,
 - 2) Tarafların ve varsa temsilcilerinin adları,
 - 3) Mahkeme önünde izlenen usulün anlatımı,
 - 4) Davaya konu olgular,

- 5) Tarafların iddia ve savunmalarının özeti,
 - 6) Kararın gerekçesi,
 - 7) Hüküm fıkrası,
 - 8) Yargılama masrafları hakkındaki karar,
- (2) Heyete katılan üyelerin birlikte veya ayrı ayrı varsa karşı oy yazısı veya farklı ya da ek gerekçesini karara ekleme hakkı vardır.

İhlal kararı ve ihlalin giderilmesi

MADDE 79- (1) Bölüm, ihlalin bir mahkeme kararından kaynaklandığını tespit ederse;

a) İhlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. İlgili mahkeme, Bölümün ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde yeniden yargılama yapar ve mümkünse dosya üzerinden ivedilikle karar verir.

b) Bölümlerce yapılan inceleme sonunda, başvurucaunun bir hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi hâlinde, yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmadığı takdirde başvuruca lehine uygun bir tazminata hükmedilebilir.

c) Tazminat miktarının tespitinin, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmesi hâlinde, Bölüm bu konuyu kendisi karara bağlamaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolunu gösterebilir.

(2) Bölüm kararında, gerekli görüldüğü takdirde Kanunun 50 nci maddesinin birinci fıkrası doğrultusunda ihlalin ve sonuçlarının hangi şekilde ortadan kaldırılabilceği hususunda yapılması gerekenler belirtilir.

Düşme kararı

MADDE 80- (1) Bölümler ya da Komisyonlarca yargılamanın her aşamasında aşağıdaki hâllerde düşme kararı verilebilir:

a) Başvurucaunun davadan açıkça feragat etmesi.

b) Başvurucaunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması.

c) İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması.

ç) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurucaunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.

(2) Bölümler ya da Komisyonlar; yukarıdaki fıkrada belirtilen nitelikteki bir başvuruyu, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerde incelemeye devam edebilir.

Kararın imzalanması, tebliği ve yayımlanması

MADDE 81- (1) Bölüm ve Komisyonların verdikleri kararlar heyeti oluşturan Başkan ve kıdem sırasına göre tüm üyeler tarafından imzalanır ve Mahkeme mührüyle mühürlenir.

(2) Karşı oy yazısı veya farklı ya da ek gerekçeler, kararın verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde Bölüm Başkanlığına sunulur. Bu süre içinde teslim edilmeyen karşı oy yazısı veya farklı ya da ek gerekçeler dikkate alınmaz.

(3) Bölümler ve Komisyonlarca verilen kararlar kesindir. Kararların imzalı asıl suretleri Mahkeme arşivinde saklanır. Birer örneği başvurucauya, Adalet Bakanlığına ve diğer ilgililere tebliğ edilir.

(4) Bölüm kararlarının tümü ile Komisyon kararlarından kabul edilebilirlik açısından ilkesel önem taşıyanları Mahkemenin internet sitesinde yayımlanır.

(5) Bölüm Başkanının tespit ettiği, Bölüm tarafından verilen pilot karar niteliğinde ya da içtihadın ortaya konulması açısından ilkesel önemi haiz kararlar Resmî Gazete’de yayımlanır.

Tavzih ve maddi hataların düzeltilmesi

MADDE 82- (1) (*Değişik: 6/11/2018 tarihli ve 30587 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 13 üncü maddesi ile*) Mahkemece verilen kararlar hakkında ilgililer, 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri çerçevesinde, hükmün tavzihini ve maddi hataların düzeltilmesini talep edebilirler.

Başvuru hakkının kötüye kullanılması

MADDE 83- (1) (*Değişik: 6/11/2018 tarihli ve 30587 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 14 üncü maddesi ile*) Başvurucunun istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışlarıyla bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığının tespit edilmesi hâlinde incelemenin her aşamasında başvuru reddedilir ve yargılama giderleri dışında, ilgilinin ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasıyla cezalandırılmasına karar verilebilir.

Genel hükümlerin uygulanması

MADDE 84- (1) Bireysel başvuruların incelenmesinde, kararların infazında Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.

I. BİREYSEL BAŞVURU NEDİR?

AYM'ye bireysel başvuru, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen 5982 sayılı Kanun ile hukuk sistemimize giren nispeten yeni bir hak arama yoludur. AİHM'e bireysel başvuru ise 1987 yılından beri Türkiye'de uygulanan uluslararası bir hak arama yoludur.

Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlükleri kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle ihlal edilen bireylerin diğer başvuru yollarını tükettikten sonra gidebilecekleri "istisnai ve ikincil nitelikte" bir hak arama yoludur. AİHM'e başvurabilmek için öncelikle AYM yolunun da tüketilmiş olması gerekir.

Bireysel Başvurunun Temel Özellikleri

Bireysel başvurunun varlık nedeni, Anayasa'da güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin AYM'nin oluşturduğu içtihat ile ihlal edilmesini önlemek; ihlal gerçekleşmişse ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmaktır. Aynı şekilde AİHM'e bireysel başvurunun amacı Sözleşmede güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlal iddialarının incelenmesi ve ihlal söz konusu ise bunun tespit edilmesidir. Her iki Mahkeme tarafından verilen ihlal kararları özü itibarıyla tespit kararı olmakla birlikte bağlayıcı niteliktedir. Tespit edilen ihlalin ortadan kaldırılması için gerekli ve benzer yeni ihlalleri önleyecek önlemlerin alınması zorunludur.

Bireysel başvurunun temel özellikleri:

- a) Bireysel başvuru, bütün hak ihlallerine karşı gidilebilecek bir başvuru yolu değildir. Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden AİHS kapsamındaki birinin ihlal edilmesi durumunda yapılabilir. AİHM yönünden ise Sözleşmede güvence altına alınan haklar için bireysel başvuru yapılabilir.
- b) Bireysel başvuru, kural olarak kamu gücü işlemlerine karşı yapılır. Kamu gücü karşısında korumasız durumdaki bireyin haklarının garanti altına alınması temel amaçtır. Özel kişiler aleyhine bireysel başvuru yapılamaz. Ancak özel kişiler arasındaki ilişkilerle ilgili olarak devletin sorumluluğu söz konusu olan hallerde kamu gücü işlemleri aleyhine bireysel başvuru yapılabilir.
- c) Bireysel başvuru, ikincil nitelikte bir kanun yoludur. İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi, öncelikle tüm idare ve yargı mercilerinin görevidir. İhlal iddialarının AYM'ye intikal ettirilmesinden önce ilgili mercilerin bu ihlalleri incelemeleri ve gidermeleri beklenir. Aynı şekilde AİHM'den önce AYM'nin ihlali gidermesi gerekir.
- ç) Bireysel başvuru, ek bir istinaf ya da temyiz yolu değildir. Bu nedenle bireysel başvuruda ileri sürülmesi gereken şey derece mahkemelerinin kararının yanlış ya da usul ve hukuka aykırı olduğu değil, verilen kararın başvuru sahibinin anayasal ve Sözleşmesel haklarını ihlal ettiği iddiası olmalıdır.

II. BİREYSEL BAŞVURUNUN KABUL EDİLEBİLİRLİK KOŞULLARI

Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir başvuru aldıklarında ihlal iddiasının esasını incelemeyen önce bu iddiayı inceleme yetkilerinin bulunup bulunmadığını ve bu başvurunun usulüne uygun olarak yapıp yapılmadığını inceleyeceklerdir. Bu inceleme aşamasında değerlendirilen hususlar bir bütün olarak kabul edilebilirlik koşulları olarak nitelendirilir. Mahkemeler bu inceleme neticesinde olumlu bir sonuca ulaşırlarsa başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verecekler ve ihlal iddiasının esasını inceleyeceklerdir.

Bu uygulayıcı rehberinde özet olarak kabul edilebilirlik koşulları ele alınacaktır. Kabul edilebilirlik koşulları da kabaca üç kategoriye ayrılabilir:

- Mahkemenin yetkisine ilişkin koşullar
- Usule ilişkin kabul edilebilirlik koşulları, ve
- Esasa ilişkin kabul edilebilirlik koşulları

AYM veya AİHM'in bir başvuruyu inceleyebilmesi için kendi yetkisi kapsamına girmesi gerekir. Mahkemelerin yetkisi bu yetkiyi düzenleyen mevzuat tarafından sınırlandırılmıştır. Mahkemenin yetkisi dört ayrı başlık altında incelenebilir: *zaman, yer, konu ve kişi*. Aşağıda bu başlıklar ayrı ayrı ele alınacaktır.

Başvurunun usulüne ilişkin koşullar ise, *iç hukuk yollarının tüketilmesi, şekil, süre, başvuru harcının yatırılması, başvurunun isimsiz olmaması ve mükerrer başvuru olmaması* koşulları olarak nitelendirilebilir.

Esas bakımından kabul edilebilirlik koşulları, *başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olmaması ve anayasal önem taşıması* şeklinde ifade edilebilir. Mahkemeler dört kategori başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermektedir: *Dördüncü derece başvurular, bir ihlalin olmadığı açık olduğu başvurular, temellendirilmemiş başvurular ve karmaşık ve anlaşılmaz başvurular*.

A. MAHKEMELERİN YETKİSİNE İLİŞKİN KABUL EDİLEBİLİRLİK KOŞULLARI

1. Zaman Bakımından Yetki (*Ratione Temporis*)

Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi 6216 sayılı Kanun'un geçici 1. maddesinin (8) numaralı fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre "*Mahkeme, 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceler.*"

Görüldüğü gibi Kanun, Mahkemenin yetkisini bireysel başvuruya ilişkin Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girdiği 23 Eylül 2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar olarak belirlemiştir. Bilindiği gibi 12.09.2010 tarihinde kabul edilen referandum ile kabul edilen 5982 sayılı Anayasa değişikliği 23.10.2010 tarihli Resmî Gazetede yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Ancak Geçici 18. Maddede bireysel başvuruya ilişkin hazırlıkların iki yıl içinde tamamlanarak uygulama Kanununun yürürlüğe girmesiyle bireysel başvuruların kabul edilmesi öngörülmüştür. Kanunda Mahkemenin yetkisini belirleyen kritik eşik, ihlalin meydana geldiği an değil, ihlal teşkil ettiği iddia edilen işlem ya da eylem aleyhine yapılan başvuruya ilişkin nihai kararın kesinleştiği an olarak belirlenmiştir.

Dolayısıyla bir başvurunun mahkemenin yetkisi kapsamına girip girmediği değerlendirilirken başvuru konusu olayın meydana geldiği tarih değil, o olay hakkında yapılan idari ya da yargısal başvuru hakkında verilen kararın kesinleştiği tarih esas alınacaktır. Mesela 1994 yılında yapılan orman kadastro ile orman alanında kaldığı tespit edilen bir taşınmaz ile ilgili yapılan mülkiyet hakkı ihlali başvurusunda Mahkemenin zaman bakımından yetkisi ihlali doğuran olayın gerçekleştiği 1994 tarihine göre değil, bu konuda açılan davanın kesinleştiği 2019 tarihine göre belirlenecektir. (*Abdurrahman Baltacı*, B. No: 2019/28582, 25/5/2022, § 21; ayrıca bkz. *Sabahat Günindi*, B. No: 2018/15204, 9/6/2021, §§ 21-35).

Ancak Anayasa Mahkemesinin bu konudaki içtihadının sorunsuz olduğu söylenemez. Örneğin haksız tutuklama veya göz altı dolayısıyla açılan tazminat davalarında Mahkemenin açılan davanın kesinleşme tarihini değil, ihlal oluşturan işlemin tarihini esas aldığı görülmektedir. (A.A. [GK], B. No: 2017/34502, 21/10/2021, §§ 22-46; *Safkan Aydoğdu*, B. No: 2014/7498, 5/4/2017, §§ 19-32.; *Eşber Çetiner*, B. No: 2019/5843, 4/7/2022, § 17-22). Mesela, 15/5/2012 tarihinde gözaltına alınıp 16/5/2012 tarihinde serbest bırakılan ve yapılan yargılama sonucunda beraatine karar verilen (beraat kararı 31/7/2013 tarihinde kesinleşmiştir) başvurusunun haksız olarak gözaltına alındığı iddiasıyla açtığı tazminat davası kısmen kabul kararı 22/10/2019 tarihinde kesinleşmiştir. Tazminatın yetersiz olduğu gerekçesiyle Anayasanın 19/9 maddesinin ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bireysel başvuruyu Anayasa Mahkemesi zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (A.E., B. No: 2019/37608, 21/9/2022, § 15-21). Mahkeme bu sonuca ulaşırken hürriyetinden yoksun bırakma kararının hukukiliğini zaman bakımından yetkisi dışında olduğundan inceleyemediğini, bu durumda hukukiliğini inceleyemediği hürriyetinden yoksun bırakma kararı nedeniyle açılan tazminat davasını da inceleyemeyeceği yönünde bir gerekçeye dayanmıştır. Mahkemenin bu yaklaşımının zaman bakımından yetki açısından yasanın kabul ettiği ilke ile bağdaşmadığı açıktır.

Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkiye ilişkin sorunlu başka bir uygulaması da Sözleşmenin Protokollerinde yer alan haklarla ilgilidir. Özellikle 7 Nolu Protokol Türkiye açısından 01.08.2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu protokolde yer alan haklara ilişkin ihlal iddialarında mahkeme olayın meydana geldiği tarihe bakmakta ve olay söz konusu tarihten önce gerçekleşmişse söz konusu hakkın ilgili tarihte ortak kesişme alanında bulunmadığı gerekçesiyle konu bakımından yetkisizlik kararı vermektedir. (Bkz. haksız mahkûmiyet nedeniyle tazminat hakkı bakımından *Fahri Yavuz Uras*, B. No: 2019/4812, 25/5/2022, § 38). Ne var ki, bu yaklaşımın da sorunlu olduğu açıktır. Zira Anayasa Mahkemesi Kanunu zaman bakımından yetki açısından olayın meydana geldiği tarihi değil, kesinleşme tarihini esas almıştır, yerel mahkemeler ilgili Protokol yürürlüğe girdikten sonra hakkı korumak için yeterli fırsat sahibi olmuşlardır. Dolayısıyla bu haklar bakımından yerel otoritelerin düzeltme imkânı olmadığı söylenemez. Bu nedenle Mahkemenin yaklaşımı sorunludur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi ise Sözleşmenin ve Protokollerinin ilgili devlet bakımından yürürlüğe girdiği tarihten sonra meydana gelen olayları kapsayacaktır. Zira uluslararası sözleşmeler geçmişe yürümezler. Bu sözleşmeler ilgili devlet açısından bağlayıcı hale geldikten sonra meydana gelen olaylar bakımından uygulanabilirler.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ilk halinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna bireysel başvuru hakkını tanımayı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yargı yetkisini tanımayı taraf devletlerin ihtiyarına bırakmıştır. Daha sonra 1998 yılında yürürlüğe giren 11. Protokol denetim mekanizmasını tamamen değiştirmiş, Komisyonu ortadan kaldırmış, Mahkemenin yargı yetkisini ve bireysel başvuru hakkını ihtiyari olmaktan çıkarmıştır.

Bu nedenle AİHM'in zaman bakımından yetkisi ilgili devletin 11. Protokolün yürürlüğe girdiği 1998 yılından önce ya da sonra Sözleşmeye taraf olmasına göre değişmektedir. Eğer ilgili devlet 11. Protokol yürürlüğe girdikten sonra Sözleşmeye taraf olmuşsa Mahkemenin yetkisi ilgili devletin Sözleşmeye taraf olduğu tarihten sonra gerçekleşen ihlalleri kapsamaktadır. Ancak ilgili devlet daha önce Sözleşmeye taraf olmuşsa Mahkemenin yetkisi, ilgili devletin Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmesi koşuluyla Komisyona bireysel başvuruyu tanıdığı tarihten sonra gerçekleşen ihlalleri kapsamaktadır. Türkiye Sözleşmeye 1954 yılında taraf olmuş olmasına rağmen Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna bireysel başvuru yetkisini 28 Ocak 1987 tarihinde, Mahkemenin yargı yetkisini ise 1990 yılında tanımıştır. Mahkeme, sistemi bir bütün olarak değerlendirerek, Komisyon önünde bireysel başvuru hakkını tanıyan bildirim yapıldığı tarihten itibaren yetkisinin bulunduğu karar vermiştir. (*Cankoçak/Türkiye*, § 26; *Yorgiyadis/Türkiye*, § 24; *Varnava ve diğerleri/Türkiye [BD]*, § 133). Dolayısıyla, AİHM Türkiye aleyhine yapılan başvurularla ilgili olarak ancak 28 Ocak 1987 tarihinden sonra gerçekleşen ihlal iddiaları ile ilgili inceleme yapabilecektir.

AİHM açısından zaman bakımından yetkiyi belirleyen kritik eşik, ihlale neden olan olayın gerçekleştiği tarihtir. Bu nedenle şikâyet konusu olay Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başladığı 28 Ocak 1987 tarihinden önce gerçekleşmişse bu başvuruyu inceleyemeyecektir.

Benzer ilkeler Sözleşmenin hak tanıyan Protokolleri açısından da geçerlidir. Protokollerde yer alan haklar bakımından Mahkemenin yargı yetkisi ilgili protokolün taraf devlet tarafından yürürlüğe girdiği tarihten sonra gerçekleşen ihlaller bakımından söz konusudur. Mesela Türkiye 7 Nolu Protokole 1 Ağustos 2016 tarihinde taraf olmuştur. Bu Protokolde yer alan haklarla ilgili olarak ancak 01.08.2016 tarihinden sonra gerçekleşen ihlaller için başvuru yapılabilir.

Ancak burada istisnai bir durum, devam eden ya da süregelen ihlal halidir. Yani hakka yönelik müdahale Sözleşme ilgili devlet yönünden yürürlüğe girmeden önce gerçekleşmiş, ancak Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra kamu otoritelerinin birtakım işlemleri ile ihlal devam etmişse Mahkeme bu işlemler yönünden ihlal iddialarını inceleyebilecektir. Mesela, ölüm olayı Sözleşme yürürlüğe girmeden önce gerçekleşmiş, ancak soruşturmanın ve kovuşturmanın bir kısmı Sözleşme yürürlüğe girdikten sonra yürütülmüşse Mahkemenin ölümün gerçekleşmesine ilişkin negatif ve pozitif yükümlülükler yönünden inceleme yetkisi bulunmamakla birlikte soruşturma yürütülmesine ilişkin usuli yükümlülükler bakımından inceleme yetkisi bulunmaktadır. (*Tuna/ Türkiye*, no. 22339/03, §§54-63; *Teren Aksakal/Türkiye*, no.51967/99).

Mahkeme aynı yaklaşımı mülkiyet haklarına yönelik müdahaleler bakımından da benimsemiştir. Mesela, *Loizidou* başvurusunda Türkiye'nin Kıbrıs'a düzenlediği harekât 1974 yılında gerçekleşmiş olmasına rağmen, KKTC sınırları içinde kalan mallarına ulaşamadığı gerekçesiyle bir Rum vatandaşının yaptığı başvuruda Mahkeme, 18 Ocak 1987 tarihinden sonra başvuranın Kuzey Kıbrıs'ta yer alan taşınmazına erişiminin mümkün olmamasına ilişkin

şikayetlerini inceleme yetkisi bulunduğuna karar vermiştir (*Loizidou/Türkiye*, no.15318/89 (ilk itirazlar), §§ 46-47).

Zaman bakımından yetki kamu düzenine ilişkin olduğundan, bireysel başvurunun her aşamasında re'sen dikkate alınması gerekir (*Hasan Çelen*, B. No: 2012/73, 5/3/2013, § 16; *Zafer Öztürk*, B. No: 2012/51, 25/12/2012, § 18). Dolayısıyla, Mahkeme, bireysel başvurunun her aşamasında zaman bakımından yetkisinin bulunmadığına karar verebilir. Aynı şey AİHM açısından da geçerlidir. AİHM de taraflarca ileri sürülmemiş olsa da başvurunun her aşamasında başvurunun zaman bakımından kendi yetkisi kapsamına girip girmediğini inceleyebilir (*Blečić/Hırvatistan* [BD], § 67; *Petrović/Sırbistan*, § 66; *Hoti/Hırvatistan*, § 84; karşılaştırınız *Agrotexim ve diğerleri/Yunanistan*, § 58).

2. Kişi Bakımından Yetki (ratione personae) (Taraf Ehliyeti)

Mahkemenin kişi bakımından yetkisi dendiğinde, bireysel başvurunun taraflarının kim olabileceği akla gelmelidir. Yani başvurunun kimler tarafından ve kimin işlemleri aleyhine yapılabileceği sorusu mahkemelerin kişi bakımından yetkisinin kapsamı ile ilgilidir. Öncelikle mevzuata bakmak gerekirse:

Anayasa m. 148/3: “**Herkes**, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin **kamu gücü tarafından**, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.”

6216 sayılı Kanun m. 45/1: “**Herkes**, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin **kamu gücü tarafından**, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.”

6216 sayılı Kanun m. 46: “(1) Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmâl nedeniyle **güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler** tarafından yapılabilir. (2) **Kamu tüzel kişileri** bireysel başvuru yapamaz. **Özel hukuk tüzel kişileri** sadece **tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle** bireysel başvuruda **bulunabilir**. (3) Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak **yabancılar** bireysel başvuru yapamaz.”

Görüldüğü gibi bireysel başvuru ancak kamu gücü işlemleri aleyhine yapılabilecektir. Ancak AYM bireysel başvuru dilekçesinde (formunda) somut bir taraf gösterilmemektedir. Bu durum başvurunun **muhatabının Devlet tüzel kişiliği** olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. AYM Kanununun temel eksikliklerinden biri, bireysel başvuruda Devlet adına savunma yapacak bir taraf öngörmemiş olmasıdır. Kanun taslağında yer alan Adalet Bakanlığının, Devlet tüzel kişiliği adına savunma yapacağı hükmü değiştirilmiş ve Bakanlığın gerekli gördüğünde görüş sunmasını öngören bir hüküm kabul edilmiştir. Uygulamada ise Adalet Bakanlığı genellikle bir taraf gibi davranmakta ve Anayasanın ihlal edilmediğine yönelik argümanlar ileri sürmektedir. Yapılacak bir değişiklikte devlet tüzel kişiliğinin başvurunun tarafı olarak sürece dahil edilmesi zorunludur.

Bu, özellikle temel hak karinesinin geçerli olduğu ve aksinin devlet tarafından ispatlanması gereken hususlar bakımından önem taşımaktadır. Mesela Devletin gözetimi altında meydana

gelen yaşam kaybı, kötü muamele vb durumlarda Devletin sorumluluğunun bulunmadığı ispatlanmadıkça devlet sorumlu kabul edilecektir. Bireysel başvuruda Devlet taraf olmadığında bu ispatı yapacak muhatap bulunmamaktadır ve AYM dosya kapsamına bakarak kendisi çıkarımlarda bulunmaktadır.

AİHM açısından ise başvurunun karşı tarafının Devlet olduğu açıktır ve başvuru formunda başvurunun hangi devlet aleyhine yapıldığının belirtilmesi zorunludur. Başvurunun aleyhine yapıldığı devletin formda işaretlenmemesi başvurunun reddi sebebidir. AİHM önünde devlet adına savunmaları Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı yapmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi bireysel başvuru ancak kamu gücü işlemleri aleyhine yapılabilir. Dolayısıyla özel kişiler ve özel kişilerin işlemleri aleyhine bireysel başvuru yapılamaz. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu bireyler aleyhine yapılmış başvuruları kişi bakımından yetkisizlik dolayısıyla kabul edilemez bulmuştur. (Bkz. *X./Birleşik Krallık*, 10.12.1976 tarihli Komisyon kararı; *Durini/İtalya*, Komisyon kararı).

Anayasa ve Kanunda dava ehliyetine sahip olanlar “herkes” olarak nitelendirilmiştir. Ancak Kanunun 46. Maddesi dava ehliyeti konusunda daha ayrıntılı bir düzenlemeye yer vermiştir. Buna göre bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle **güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler** tarafından yapılabilir. (2) **Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir.** (3) **Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz.”**

a. Gerçek Kişiler

Birinci fıkrada gerçek kişilerin dava ehliyeti düzenlenmiştir. Gerçek kişilerin bireysel başvuruda bulunabilmesi için güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmesi gerekmektedir. Yani başvuru sahibinin **mağdur** statüsüne sahip olması gerekir. Mağdur statüsü aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Gerçek kişiler bakımından küçüklerin ve kısıtlıların da tam ehliyetliler gibi kendi haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunabileceklerini belirtmek gerekir. Elbette küçüklerin velileri kısıtlıların vasileri tarafından da bunlar adına başvuru yapılması mümkündür. Elbette küçük süreç içinde reşit hale gelmişse velisinin onun adına başvuru yapması mümkün olmayacaktır. (*Sabriye Yürekli ve diğerleri*, B. No: 2014/7115, 22/9/2016)

AİHM açısından da Sözleşme'nin 1. maddesine göre herkes milliyeti, ikamet yeri, medeni durumu veya hukuki ehliyeti ne olursa olsun, Sözleşmeye Taraf bir Devletin yargı yetkisi altında meydana geldiğini iddia ettiği bir ihlal nedeniyle, söz konusu Devlet aleyhine bireysel başvuruda bulunabilir (*Van der Tang/İspanya*, no. 19382/92, 13.07.1995, §53).

Mahkeme velayet hakkından yoksun bırakılmış bir annenin çocuğunun haklarını korumak amacıyla bireysel başvuruda bulunmasını kabul etmiştir (*Scozzari ve Giunta/İtalya* [BD], no.39221/98 41963/98, 03.07.2000, §138). Mahkeme bu sonuca ulaşırken çocuğun yararına olan bazı hususların kendi önüne getirilmeme riskini dikkate almıştır. Ancak bir süredir Mahkeme bu konuda karar verirken çocuk adına başvuru yapan biyolojik ebeveynleri ile çocuğun çıkarlarının çatışıp çatışmadığını dikkate alacağını, çocuğun çıkarları ile

ebeveynlerin çıkarları arasında çatışma olması halinde hukuki temsil yetkileri kaldırılmış ebeveynlerin çocuk adına yapacakları başvuruları kabul edilemez bulacağını belirtmektedir (*Strand Lobben ve diğerleri /Norveç* ([GC], no. 37283/13, 10.09.2019, §§ 156-59; *A.L. ve diğerleri/ Norveç*, no. 45889/18, 20.01.2022, §§ 29-31). Ancak bugüne kadar çocuğun haklarıyla ebeveynlerin hakları çatıştığından çocuk adına yapılan başvuruyu kabul edilemez bulduğu bir karar vermemiştir.

AİHM aynı şekilde reşit olmayan bir kişi tarafından yapılan başvuruyu da kabul edilebilir bulmuştur (*A./Birleşik Krallık*, no.25599/94, 23.09.1998). Kısıtlı bir kişinin yaptığı başvuruyu, vasisi Mahkeme önünde başvuruya izin vermediğini beyan etmiş olmasına rağmen, kişinin kendi adına başvuru yapabileceğini belirterek Mahkeme kabul edilebilir bulmuştur (*Zehentner/Avusturya*, no. 20082/02, 16.07.2009, §§ 39-41).

Sadece hayatta olan kimseler tarafından veya onların adına başvuru yapılabilir; ölmüş bir kimse Mahkemeye başvuruda bulunamaz (*Aizpurua Ortiz ve diğerleri/İspanya*, no. 42430/05, 02.02.2010, § 30; *Dvořáček ve Dvořáková/Slovakya*, no. 30754/04, 28.07.2009, § 41).

6216 sayılı Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 46. maddesinin (3) numaralı fıkrası yabancıların yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklar için bireysel başvuru yapamayacağı hükmünü içermektedir. Bu nedenle bu haklar yönünden yabancılar, "herkes" kavramının dışında tutulmuştur. Ancak kamu görevine girme ya da seçim hakkı gibi haklar dışındaki haklar bakımından yabancıların bireysel başvuru yapmasının önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Mesela, yabancıların ülkeye alınması gibi doğrudan egemenlik yetkisine giren bir konuda verilen yurda giriş yasağı kararı başvuranın aile hayatına müdahale teşkil ederse bu nedenle kişiler başvuru yapabilecektir (*A.G.*, B. No: 2018/6143, 16/12/2020; *A.A.A.*, B. No: 2018/36516, 15/3/2022).

b. Kamu Tüzel Kişileri

Tüzel kişilere gelince, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapma yetkisi bulunmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi ve AİHM kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yetkisi olmadığını kabul ederek bunlar tarafından yapılan başvuruları kişi bakımından yetkisizlik dolayısıyla kabul edilemez bulmaktadır.

Bu çerçevede *yerel yönetimler*, yani belediye ve köy tüzel kişilikleri tarafından yapılan başvurular kabul edilemez bulunmaktadır. (*AYM, Ballıdere Belediye Başkanlığı*, B. No: 2012/1327, 12/2/2013; *Büğdüz Köyü Muhtarlığı*, B. No: 2012/22, 25/12/2012; *Demirdöven Köyü Tüzel Kişiliği ve diğerleri*, B. No: 2014/14359, 25/12/2018, § 34-36; AİHM, *Döşemealtı Belediyesi/Türkiye*, no. 50108/06, 23.03.2010).

Aynı şekilde *vakıf üniversiteleri* tarafından yapılan başvurular da kişi bakımından yetkisizlik dolayısıyla kabul edilemez bulunmaktadır. (*AYM, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi*, B. No: 2013/1430, 21/11/2013; B. No: 2014/5377, 16/3/2016 (*kk*), AİHM, *İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi/Türkiye*, no. 40355/14, 28.01.2020).

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları da kamu tüzel kişiliği sayıldığından bunlar tarafından yapılan başvurular da kişi bakımından yetkisizlik dolayısıyla kabul edilemez bulunmaktadır. Bu çerçevede barolar, ticaret odaları, tabipler birliği ve diğer meslek odaları

gibi kurumların bireysel başvuru yetkisi bulunmamaktadır. (AYM, *Doğubayazıt Ticaret ve Sanayi Odası*, 2012/743, 5/3/2013; B. No: 2014/11574, 24/2/2015 (kk); *Günay Dağ ve diğerleri* (İstanbul Barosu yönünden) [GK], B.No: 2013/1631, 17/12/2015; AİHM, *Bursa Barosu ve diğerleri/Türkiye*, no. 25680/05, 18.06.2018; *TMMOB Mimarlar Odası / Türkiye*, no. 10515/18, 12.10.2021).

AİHS'in 34. Maddesi “*Bu Sözleşme veya protokollerinde tanınan haklarının Yüksek Sözleşmeciler Tarafından biri tarafından ihlal edilmesinden dolayı mağdur olduğunu öne süren her gerçek kişi, hükümet dışı kuruluş veya kişi grupları Mahkeme'ye başvurabilir*” şeklindedir. Dolayısıyla AİHM açısından da kamu tüzel kişileri tarafından yapılan başvurular Mahkemenin kişi bakımından yetkisi kapsamı dışındadır. Fakat sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere özel hukuk tüzel kişileri kendi haklarının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuru yapabilirler.

Ancak AİHM, sivil toplum kuruluşu kavramını, bir örgütün hukuki statüsünü ve duruma göre statünün verdiği hakları, yürüttüğü faaliyetin niteliğini ve yürütüldüğü bağlamı ve siyasi otoritelerden bağımsızlık derecesini dikkate alarak yorumlamaktadır (*Radio France and Others / France* (kk), no. 53984/00, § 26). Mahkeme *Radio France ve diğerleri* kararında ulusal bir şirket olan Radio France'in, kamu hizmeti faaliyeti yürütmesine ve büyük ölçüde finansmanının devlet tarafından karşılanmasına rağmen, Sözleşme'nin 34. maddesi bağlamında bir “hükümet dışı kuruluş” olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, bu sonuca, yasama organının açıkça kurumun editoryal bağımsızlığını ve kurumsal özerkliğini güvence altına almak için düzenlenmiş bir yasal çerçeve oluşturmasını dikkate alarak varmıştır. Bu bağlamda Mahkeme, Radio France ile kendileri de çeşitli yasal ve düzenleyici kısıtlamalara tabi olan “özel” radyo istasyonları işleten şirketler arasında çok az fark olduğunu ve Kanunun Radio France'a baskın bir konum sağlamadığını vurgulamıştır (§ 26).

Hükümete ilişkin ayrıcalıkları bulunmayan kamu kurumları (*Les saints monastères/Yunanistan*, 09.12.1994, § 49, A Serisi no. 301-A; *Österreichischer Rundfunk/Avusturya*, no. 35841/02, 07.12.2006) veya Devlettten yeterince kurumsal ve işlevsel bağımsızlığa sahip halka açık firmalar (*İran İslam Cumhuriyeti Gemicilik Şirketi/Türkiye*, no. 40998/98, §§ 80-81, AİHM 2007-V, *Ukrayna-Tümen Oblastı/Ukrayna*, no. 22603/02, §§ 25-28, 22.11.2007, *Unédic/ Fransa*, no. 20153/04, §§ 48-59, 18.12.2008, aksi yöndeki kararlar için bkz. *Zastava It Turs/Sırbistan* (k.k.), no. 24922/12, 09.04.2013; *State Holding Company Luganskvugillya/Ukrayna* (k.k.), no. 23938/05, 27.01.2009), Sözleşme'nin 34. maddesi anlamında “hükümet dışı kuruluşlar” olarak değerlendirilebilmektedirler.

c. Özel Hukuk Tüzel Kişileri

Özel hukuk tüzel kişileri, yalnızca tüzel kişiliği doğrudan etkileyen hususlarda başvuru yetkisine sahiptir. Başvuru anında hukuken geçerli olarak tüzel kişilik kazanmış olmak şartıyla tüzel kişiliğin kendi anayasal haklarının ihlal edildiği iddiasıyla başvuru yapabilirler. Bunun anlamı, tüzel kişilerin kendi üyelerinin hakları için başvuru yapamayacağıdır.

Özel hukuk tüzel kişileri başvurularını, kendilerini temsile yetkili kişi veya kişiler ya da bunların yetkilendirdiği avukatları aracılığıyla yapmaları gereklidir. AYM yetkili temsilci tarafından yapılmadığını tespit ettiği başvuruyu kabul edilemez bulmuştur (*Kaçkar Çay San.*

A. Ş., B. No: 2014/2937, 21/7/2014). Tüzel kişiliği bulunmayan adi ortaklıkların, hak ve borçlarının ortaklara ait olduğu kabul edildiğinden, bireysel başvurunun ortaklık tarafından değil, ortaklar tarafından yapılması gerekir.

Bu çerçevede ister kâr amaçlı ister ideal amaçlı olsun özel hukuk tüzel kişileri, tüzel kişiliğin hakları için bireysel başvuru yapabilirler. **Şirketler** (*Üçgen Nakliyat Ticaret Ltd. Şti.*, B. No: 2013/845, 20/11/2014, § 27; *Çağ Ağaç Sanayi Ticaret ve Nakliye Limited Şirketi*, B. No: 2013/6825, 7/1/2016; *Acarkent Site Yönetimi*, B. No: 2013/834, 18/9/2014, § 24), **kooperatifler**, (*Sınırlı Sorumlu Torbalı Metropolis Şehiriçi Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi*, B. No: 2018/8951, 24/2/2021), **dernekler**, (*Türkiye Emekliler Derneği*, B. No: 2012/1035, 17/7/2014; *Kaos GL Kültürel Araştırma ve Dayanışma Derneği*, B. No: 2014/18891, 23/5/2018; *Halkevleri Derneği*, B. No: 2015/9174, 7/3/2019; *Egeçep Derneği*, B. No: 2015/17415, 17/4/2019; *Fenerbahçe Spor Kulübü Derneği*, B. No: 2017/4483, 13/2/2020; *Sümbülefendi İlim ve Kültür Hizmet Derneği*, B. No: 2019/16601, 12/1/2022;), **vakıflar**, (*WIKIMEDIA FOUNDATION INC. ve diğerleri* [GK], B. No: 2017/22355, 26/12/2019; *Ips İletişim Vakfı (2)*, B. No: 2015/15873, 7/3/2019) **sendikalar**, (*Türkiye Büro Bankacılık ve Sigortacılık Hizmet Kolu Kamu Görevlileri Sendikası (Türk Büro -Sen)*, B. No: 2017/17837, 19/4/2018), **siyasi partiler** (*Büyük Birlik Partisi ve Saadet Partisi* [GK], B. No: 2014/8843, 10/12/2015) kendi tüzel kişiliklerine ait haklar dolayısıyla bireysel başvuruda bulunabilirler.

Ancak özel hukuk tüzel kişileri, kendi üyelerinin Anayasa veya Sözleşme tarafından tanınan haklarını ihlal eden tedbirlerden mağdur olduklarını ileri süremezler; bir dernek veya sendika yasal olarak üyelerinin menfaatlerini savunma amacı taşısa da, yine kendisinin mağdur olduğunu ileri süremez (AYM, *Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneği*, B. No: 2012/95, 25/12/2012; B. No: 2013/9042, 25/11/2014 (kk); *Ahmet Pervane ve İnsan Hakları Derneği*, B. No: 2016/3349, 2/6/2020, §§ 32-37; *Egeçep Derneği*, B. No: 2015/17415, 17/4/2019, §§ 33-38; *Pak Eğitim İşçileri Sendikası*, B. No: 2015/13767, 29/11/2018, §§ 10-14; *Özgür Can ve Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası*, B. No: 2019/2568, 15/5/2020, § 21-24; *Tamer Karaca ve Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası*, B. No: 2019/2489, 15/5/2020, § 21-24) AİHM, *Ordre des avocats défenseurs et avocats près la cour d'appel de Monaco/Monako* (k.k.), No. 34118/11, 21.05.2013).

d. Mağdur Sıfatı

6216 sayılı Kanununun 46. Maddesinde bireysel başvurunun ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle **güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler** tarafından yapılabileceği hükmü yer almaktadır. Yani bireysel başvuru yapabilmek için gerçek ve tüzel kişilerin ihlalin **mağduru** olması gerekir.

Sözleşme'nin 34. Maddesinde ise başvurunun Sözleşme ile tanınan haklarının taraf Devletlerce ihlal edilmesi sebebiyle mağdur olduğunu ileri süren gerçek kişiler, hükümet dışı kuruluş ya da kişi grupları tarafından yapılabileceği kuralı yer almaktadır. Dolayısıyla kuralda doğrudan mağduriyet kavramına yer verilmektedir. Bir kişinin bu türden bir ihlalden mağdur olduğunu ileri sürebilmesi için, ilke olarak, ihtilaf konusu tedbirin etkilerine doğrudan maruz kalmış olması gerekmektedir (*Tănase/Moldova* [BD], No. 7/08, § 104, AİHM 2010 ve *Aksu/Türkiye* [BD], No. 4149/04 ve 41029/04, § 50, AİHM 2012).

Bireysel başvuru yapabilmek için mağdur olma şartı, bireysel başvuru yolunun halk davası (*actio popularis*) açılmasına izin vermediği anlamına gelmektedir. Anayasa Mahkemesi pek çok kararında genel olarak toplumun menfaatinin korunmasını amaçlayan başvuruların (*actio popularis*) bireysel başvuru hakkı kapsamında kabul edilmediğini vurgulamıştır (*Tezcan Karakuş Candan ve diğerleri*, B. No: 2014/5809, 10/12/2014, § 21; *Mahmut Tanal*, B. No: 2014/11368, 23/7/2014, § 20; *Liberal Demokrat Parti*, B. No: 2014/11268, 23/7/2014, § 18; *Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz (4)*, B. No: 2015/18876, 19/11/2019, § 29; *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (2)*, B. No: 2017/35667, 9/9/2020, § 30).

Bireysel başvuru hakkını kullanabilmek için başvuranın, Devlete isnat edilebilir bir fiil ya da ihmalden kaynaklanan Sözleşme ya da Anayasa ihlali sebebiyle kendisinin doğrudan veya dolaylı olarak mağdur olduğunu inandırıcı şekilde ileri sürebilmesi gerekir. Bu çerçevede somut bir olgu ya da olay göstermeksizin genel olarak ülkedeki yolsuzluk ve hukuksuzluklardan yakınan bir başvurucunun kamu gücü işleminden doğrudan etkilendiğini kanıtlayamadığı gerekçesiyle başvurusu kabul edilemez bulunmuştur (*Ayşe Hülya Potur*, B. No: 2013/8479, 6/2/2014, § 18).

Hem AYM hem de AİHM, bireysel başvuruda *mağdur* kavramını, davada menfaat veya dava ehliyeti (*locus standi*) gibi kurallardan **bağımsız** bir şekilde yorumlamaktadırlar. Ayrıca *mağdur* kavramının yorumu, günümüzde toplumun koşulları ışığında değişime tabi olup bu kavram aşırı **biçimcilikten uzak** bir şekilde uygulanmalıdır (*Tezcan Karakuş Candan ve diğerleri*, B. No: 2014/5809, 10/12/2014, § 20; AİHM, *Aksu/Türkiye*, § 52).

Bir kişinin mağdur olduğunu ileri sürebilmesi için ihlale yol açtığı ileri sürülen kamu gücü eylem veya işleminden ya da ihmalden dolayı, “güncel bir hakkının ihlal edilmesi”, bu ihlalden dolayı “kişisel olarak” ve “doğrudan” etkilenmiş olması gerekir (Fetih Ahmet Özer, B. No: 2013/6179, 20/3/2014, § 24).

Başvuruda bulunabilmek için ihlalin **güncel** olması gerekir. Dolayısıyla ihlal bir şekilde giderilmiş ve mağduriyet sona ermişse, ya da henüz başvurucunun hakkını etkileyen bir ihlal doğmamışsa, ihlalin güncel olduğundan söz edilemez. Mesela, salt bir trafik kazası tutanağı düzenlenmiş ve bu tutanağın iptali talebi reddedilmiş, ancak başvurucu hakkında herhangi bir ceza ya da hukuk davası açılmamışsa, başvurucunun haklarına yönelik güncel bir ihlalin bulunduğu söylenemez (*Mustafa Gürkan*, B. No: 2013/7304, 15/4/2015).

AİHM bir dernek tarafından yapılan başvuruya ilişkin olarak, başvurucu Dernek tarafından iptali istenen Yönetmelik ile sağlıklı çevrede yaşama bağlamında özel hayata saygı hakkının ihlal edildiği ileri sürülmüş ise de ihlale neden olduğu ileri sürülen kamusal işlemde başvurucu Derneğin tüzel kişiliğinin **doğrudan** etkilenmediği ve tüzel kişiliğe ilişkin bir hakkın ihlal edilmediği, dolayısıyla Derneğin mağdur statüsünün olmadığı sonucuna varmıştır (*Egeçep Derneği*, B. No: 2015/17415, 17/4/2019, § 37; *Sürekli Vakıflar Tarihi Eserlere ve Çevreye Hizmet Derneği*, B. No: 2015/14747, 13/9/2018). Bu açıdan başvurucu derneğe söz konusu işlem aleyhine idare mahkemesinde dava açma yetkisi tanınmış olması da durumu değiştirmemektedir.

Yine AİHM, mesela, bir kişinin, davaya taraf olan bir şirketin hissedarı ve/veya yöneticisi sıfatını haiz olsa bile, taraf olmadığı bir dava kapsamında **kişisel** haklarının ihlal edildiğini ileri süremeyeceği sonucuna ulaşmıştır (bk. *Nosov/Rusya* (k.k.), No. 30877/02, 20 Ekim 2005). Anayasa Mahkemesi pek çok başvuruda bilgi ve haberlere erişim hakkı bakımından

okuyucuların ya da sosyal medya kullanıcılarının mağdur sıfatına sahip olup olmadıkları konusunda çelişik kararlar vermiştir. Mesela, Twitter, Youtube ve Wikipedia platformlarının erişime engellenmesi kararları aleyhine yapılan başvurularda (*Yaman Akdeniz ve diğerleri*, B. No: 2014/3986, 2/4/2014; *Youtube Llc Corporation Service Company ve diğerleri* [GK], B. No: 2014/4705, 29/5/2014; *WIKIMEDIA FOUNDATION INC. ve diğerleri* [GK], B. No: 2017/22355, 26/12/2019) AYM bireysel kullanıcıların mağdur sıfatı olduğunu kabul ederken, pek çok haber ve içeriğin erişime engellenmesine ilişkin kararlarla ilgili yapılan okuyucu başvurularında (*Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz (2)*, B. No: 2015/15977, 12/6/2019; *Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz (3)*, B. No: 2015/17387, 20/11/2019; *Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz (4)*, B. No: 2015/18876, 19/11/2019) mağdur sıfatı bulunmadığı gerekçesiyle kişi bakımından yetkisizlik kararı vermiştir.

Aynı çelişik durum yayın yasakları açısından da geçerlidir. Yayın yasağı nedeniyle bilgi ve habere erişim hakkının ihlal edildiğini ileri süren, milletvekili, gazeteci ve akademisyenler tarafından yapılan bazı başvurularda AYM mağdur sıfatı yok derken (*Mahmut Tanal ve diğerleri* [GK], B. No: 2014/18803, 10/12/2014), başka bazı başvurularda gazeteci ve milletvekili başvuru sahiplerinin mağdur sıfatı bulunduğuna karar vermiştir (*Halk Radyo ve Televizyon Yayıncılık A.Ş.* [GK], B. No: 2014/19270, 11/7/2019; *Yeni Gün Haber Ajansı Basım ve Yayıncılık A.Ş. ve diğerleri*, B. No: 2014/4430, 25/9/2019). Bu konuda AİHM de benzer çelişik bir tutum almıştır. AYM'nin Mahmut Tanal ve diğerleri başvurusunda kabul edilemezlik kararı verdiği bazı başvuru sahipleri tarafından yapılan başvuruda gazeteci başvuru sahibinin mağdur sıfatı olduğuna karar verirken, akademisyen başvuru sahiplerinin mağdur sıfatı bulunmadığına karar vermiştir (*Akdeniz ve diğerleri/Türkiye*, no. 41139/15 & 41146/15, 04.05.2021).

AYM Başvuru sahibinin eşinin kaybolması dolayısıyla yaşadığı sıkıntının 17. Maddenin üçüncü fıkrası kapsamına girecek asgari eşiği aştığı söylenemeyeceğinden başvurunun bu hak yönünden kişi bakımından yetkisizlik dolayısıyla kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. (*Ayla Oran Özgün*, B. No: 2019/6676, 14/9/2022, § 111-112).

e. Dolaylı Mağduriyet

Yukarıda açıklandığı gibi bireysel başvuruda bulunabilmek için ihlalin doğrudan mağduru olmak gerekir. Ancak doğrudan mağdur ölmüşse ya da kaybolmuşsa bu kişilerin başvuru yapması imkânsız olduğundan, mağdurun yakınları, miras hakkına sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın ihlalin dolaylı mağduru olduklarını ileri sürebilirler. (AYM, *Selman Kapan ve diğerleri*, B. No: 2013/7302, 20/4/2016, § 36; AİHM, *Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], § 112; *Van Colle/Birleşik Krallık*, § 86; *Tsalikidis ve diğerleri/Yunanistan*, § 64; *Kotilainen ve diğerleri/Finlandiya*, §§ 51-52). Burada dikkat edilmesi gereken husus, ölenin ya da kaybolanın yakınları başvuruyu ölen ya da kaybolan adına değil, bu ölümden ya da kayıptan kendileri dolaylı olarak etkilendikleri için kendi adlarına yapmaktadır. Bu nedenle ölümden ya da kaybedilmeden kendilerinin etkilendiklerini ispatlamaları gerekir.

Ölen ya da kaybolan kişinin yakınları, ölüm veya kaybolmayla yakından bağlantılı olması koşuluyla, çok istisnai hallerde, örneğin Sözleşme'nin 3. ve 5. maddeleri açısından dava ehliyetine sahip oldukları kabul edilmektedir. Örneğin, AİHM *Lykova v. Russia*, (no. 68736/11, 22.12.2015, §§ 63-66) kararında 5/1 maddede güvence altına alınan hakkın şahsi bir hak olduğunu ve yakınlarına geçmesi mümkün olmadığını belirtmesine

rağmen, kişinin devlet sorumluluğu altında ölümü veya kaybolması durumunda ölümden veya kaybolmadan önce hürriyetine yapılan müdahalenin keyfi ve hukuksuz olması nedeniyle de yakın akrabaların başvuru yapabileceğini kabul etmiştir. Mahkeme aynı sonuca *Khayrullina/Rusya* (no. 29729/09, 19.12.2017, §§ 91-92 ve §§ 100-107) kararında da varmıştır. (Ayrıca bkz. *Taş/Türkiye*, no. 24396/94, 14.11.2000, § 102; *Uçar/Türkiye*, no. 52392/99, 11.04.2006, §§ 121-23) Aynı mantık, hakkında cezai yargılama yürütülen kişinin ölmesi halinde, eğer ölüm Devlet'in sorumluluğunun söz konusu olduğu bir durumda gerçekleşmiş ise, Sözleşme'nin 6. maddesine ilişkin bir şikâyete de uygulanabilir (*Magnitskiy ve diğerleri/Rusya*, no. 32631/09 53799/12, 27.08.2019, §§ 278-279).

Bu kapsamda hangi yakınların dolaylı mağdur sayılacağına ilişkin olarak kapsamlı bir içtihat bulunmaktadır. Evli çiftler (*McCann ve diğerleri/Birleşik Krallık [BD]*, *Salman/Türkiye [BD]*), evli olmayan çiftler (*Velikova/Bulgaristan* (k.k.)), ebeveynler (*Ramsahai ve diğerleri/Hollanda [BD]*, *Giuliani ve Gaggio/İtalya [BD]*); kardeşler (*Andronicou ve Constantinou/Kıbrıs*), çocuklar (*McKerr/Birleşik Krallık*), yeğenler (*Yaşa/Türkiye*) dolaylı mağdur olarak kabul edilmişken, yaşamını yitiren eski eşi ile yeterli bağı bulunmadığı kanaatine varılan boşanmış eski eş (*Trivkanović/Hırvatistan*, §§ 49- 50), bir amca ve kuzen (*Fabris ve Parziale/İtalya*, §§ 37-41) ise dolaylı mağdur olarak kabul edilmemiş ve başvuruları kişi bakımından yetkisizlik dolayısıyla kabul edilemez bulunmuştur.

2. ve 3. Madde dışındaki haklar bakımından doğrudan mağdurun yakınlarının başvuruda bulunmaları, örneğin ölenin beraat ederek adını temize çıkarma hakkı veya itibarının korunması hakkı gibi 6. veya 8. Madde taleplerinde başvuranların şahsi menfaatleri bulunup bulunmadığını kanıtlamalarına bağlıdır. Aynı şekilde ölenin yakınlarının tutuklamanın hukuki olmadığı veya yargılamanın adil olmadığı gibi şikayetlerde bulunabilmeleri de şahsi menfaatlerinin etkilendiğini ispat etmelerine bağlıdır. Örneğin, *Biç ve Diğerleri/Türkiye* (no. 55955/00, 02.02.2006) başvurusunda Mahkeme yasadışı bir örgüte mensup olduğu şüphesiyle tutuklu olarak yargılanmaktayken hastalanarak ölen kişinin yakınları tarafından 5. ve 6. Madde ihlali iddiasıyla yapılan başvuruda başvuranların, ölenin tutuklanmasından ya da cezai işlemlerin uzunluğundan zarar gördükleri sonucuna varmak için hiçbir kanıt bulunmadığını belirterek mağdur sayılamayacaklarına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi de içtihatlarında genel olarak AİHM'in bu yaklaşımını benimsemektedir (*Engin Gök ve diğerleri*, B. No: 2013/3955, 14/4/2016, § § 36-54).

Bazı çok istisnai hallerde yaşayan bir kişinin yakın akrabaları da dolaylı mağdur olduğunu ileri sürebilir. Örneğin bir anne, idrak yetisi olmayan engelli kızının vasisi olarak, tedavi gören kızının ayrımcılığa maruz kaldığı iddiasıyla iç hukukta dava açmış olması sebebiyle, bu ayrımcılıktan dolaylı olarak mağdur olduğunu ileri sürebilir (*Belli ve Arquier-Martinez/İsviçre*, § 97).

Dolaylı mağduriyet konusu şirketler bağlamında da gündeme gelebilir. Kural olarak yukarıda da belirtildiği gibi şirket ortakları ya da yöneticileri şirketlere yönelik müdahaleler dolayısıyla mağdur olduklarını ileri süremezler. Ancak AİHM iki durumda bu genel kuraldan ayrılabilmesini kabul etmektedir. İlk olarak şirket ve hissedarların birbirinden ayrı değerlendirilmesinin mümkün olamayacağı durumlarda (*Ankarcrona/İsveç* (k.k.)) ve ikinci olarak da "istisnai koşullar" bunu gerektirdiğinde (*Albert ve diğerleri/Macaristan [BD]*, §§ 124, 135-145) bu ilkedan uzaklaşmanın meşru olabileceğini kabul etmektedir. Bu bağlamda, bir şirketin tüzel kişiliğinin göz ardı edilmesi, yalnızca "istisnai durumlarda", özellikle de

şirketin davayı kendi adına Mahkemeye getirmesinin imkânsız olduğunun açıkça tespit edildiği durumlarda haklı gösterilebilir. Başvuranların, hissedarlar olarak, şirketi etkileyen bir konuyu takip etmelerinin bu gibi nedenlerle haklı olduğu konusunda Mahkeme'yi ikna edebilmeleri için, şirketin yetkili organları aracılığıyla başvuruda bulunmasının fiilen ve gerçekten imkânsız olduğunu gösteren güçlü ve ikna edici gerekçeler sunmaları halinde, şirket adına şikâyetlerini ileri sürmelerine izin verilmelidir.

f. Potansiyel Mağduriyet

Yukarıda açıklandığı gibi bireysel başvuru bir halk davası (actio popularis) yöntemi olmadığından kişilerin haklarına yönelik fiili bir ihlal gerçekleşmeden bireysel başvuruda bulunmaları mümkün değildir. Bu çerçevede bir yasal düzenlemenin soyut olarak anayasaya ya da Sözleşmeye aykırı olduğu iddiasıyla bireysel başvuru yapılamaz. Ancak bazı istisnai durumlarda bir kişi her an yasanın kendisine uygulanma tehdidi altında olduğunu ve bu tehdidin onun güncel yaşamını etkilediğini iddia edebiliyorsa AİHM bu kişilerin potansiyel mağduriyetini kabul etmektedir.

Mahkeme, homoseksüel ilişkiyi cezalandıran yasa hükmünün her an kendisine uygulanma tehdidi altında özel hayatını kendi tercihleri doğrultusunda yaşayamadığını iddia eden homoseksüel başvuru sahibinin mağduriyet statüsünü kabul etmiştir (*Dudgeon/Birleşik Krallık*, no. 7525/76, 22.10.1982). Aynı şekilde gizli dinlemeye izin veren mevzuatın uygulanmasının gizliliği dolayısıyla kendisine uygulanıp uygulanmadığını bilmesi ya da uygulandığını kanıtlaması mümkün olmayan başvuru sahibinin yaptığı başvuruda da mağduriyet statüsünü kabul etmiştir (*Klass ve diğerleri/Almanya*, no. 5029/71, 06.09.1978). Bir başka başvuruda da yabancı bir vatandaş hakkında, henüz icra edilmemiş bir sınır dışı edilme kararı bulunması dolayısıyla, sınır dışı edilmesi halinde varış ülkesinde Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı muameleye maruz kalmasına veya Sözleşme'nin 8. maddesi ile güvence altına alınmış haklarının ihlal edilmesine yol açması riski bulunması nedeniyle başvuru sahibinin mağdur statüsünün bulunduğunu kabul etmiştir (*Soering/Birleşik Krallık*, no. 14038/88, 07.07.1989).

Mahkeme daha yakın bir tarihte de Rusya güvenlik güçlerine tüm mobil iletişimi izleme ve dinleme yetkisi veren yasa aleyhine yapılan başvuruda, başvuru sahibinin gizli izleme tedbirlerine maruz kalıp kalmadığını bilememesi ve bu konuda itiraz edebileceği bir hukuk yolu bulunmaması nedeniyle özel hayatına ve haberleşmesine yönelik müdahalenin potansiyel mağduru olduğunu kabul etmiştir (*Roman Zakharov/Rusya* [BD], no. 47143/06, 04.12.2015, §§ 173-179).

Anayasa Mahkemesi ise potansiyel mağduriyet iddiasıyla yapılan başvuruları genellikle yasama işlemleri aleyhine doğrudan başvuru yapılamayacağı gerekçesiyle reddetmektedir. AYM, 6216 sayılı Kanun'un 45. Maddesinin (3) numaralı fıkrasında yer alan ve *actio popularis* yasağını düzenleyen, "yasama işlemleri ile düzenleyici işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı" hükmünü, kural uygulanmış olsa bile doğrudan kuralın başvuru konusu olamayacağı şeklinde yanlış yorumlayarak potansiyel mağduriyet taleplerini reddetmektedir. Örneğin, seçime girme hakkına sahip üç siyasi partinin %10 baraj öngören kuralın bir sonraki seçimlerde kendilerine uygulanması dolayısıyla seçme ve seçilme haklarına yapılan müdahalenin potansiyel mağduru oldukları iddiasıyla yaptıkları başvuruyu, potansiyel mağduriyet incelemesi yapmaksızın yukarıda belirtilen kurala dayanarak konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (*Büyük Birlik Partisi, Saadet*

Partisi ve Demokratik Sol Parti, [GK], B. No: 2014/8842, 6/1/2015). Oysa bu başvuru potansiyel mağduriyet kavramının tartışılmasına en uygun başvurulardan birisiydi.

AYM bugüne kadar potansiyel mağduriyet kavramını kabul ettiği bir karar vermemiştir. Bu kavramın tartışılmasına uygun olan ve elektronik haberleşme ile ilgili trafik verilerinin herhangi bir mahkeme kararı bulunmaksızın Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından elde edilmesini, tutulmasını ve kullanılmasını öngören yasal düzenlemeler nedeniyle özel hayatın gizliliği hakkının, haberleşme hürriyetinin ve etkili başvuru hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bir başvuruyu, başvuru yapıldıktan sonra 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'un 3. maddesinin (4) numaralı fıkrası "*Trafik bilgisi TİB tarafından ilgili işletmecilerden temin edilir ve hâkim tarafından karar verilmesi halinde ilgili mercilere verilir.*" hükmünün AYM tarafından iptal edilmesi dolayısıyla başvuru hakkında düşme kararı vermiştir (*Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz*, B. No: 2014/15571, 5/4/2018) .

İhlal iddiasının kaynağının bir yasa olmadığı, Bartın/Amasra Taşkömürü Projesi'nin gerçekleştirilmesi amacıyla Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) Genel Müdürlüğü ile H. Enerji Kaynakları A. Ş. (Şirket) arasında imzalanan ve madencilik faaliyetinde bulunulmasına izin veren rüdvans (maden kirası) sözleşmesinin feshedilmesi talebiyle Bartın'da ikamet eden başvurucu tarafından açılan davanın ehliyet yönünden reddedilmesi nedeniyle maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruda Mahkeme potansiyel mağduriyet iddiasını değerlendirmiş ve reddetmiştir. Buna göre "*başvurucu potansiyel mağdur olduğunu ileri sürmüş ise de söz konusu başvuru konusu işlem ve eylemlerin maddi ve manevi varlığın korunması hakkı üzerinde ihmal edilemeyecek bir etkide bulunma riski olduğunu ortaya koyan ve gerçekleşmesi muhtemel olan müdahalelerin varlığı hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır.*" (*Ayşe Sevtap Uzun*, B. No: 2013/6260, 13/4/2016, § 39). Mahkemenin bu yaklaşımından en azından potansiyel mağduriyet koşulları oluştuğunda kabul edebileceği sonucu çıkmaktadır.

C. Yer Bakımından Yetki (ratione loci)

6216 sayılı Kanunda Anayasa Mahkemesinin yer bakımından yetkisine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında başvurunun konusunun, kamu gücünün işlemleri, eylemleri ya da ihmalleri olduğu düzenlenmiştir. "Kamu gücü"nü kullanan organlar ise devlet tüzel kişiliği içinde yer alan yasama, yürütme ve yargı organları ve bu organlara tabi olan merciler ile yerinden yönetim kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlara atfedilebilen eylem ve işlemlerin kural olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenlik yetkisini kullandığı coğrafi alanlarda gerçekleşeceği kabul edilir. Ancak Devletin kendi ülkesi dışında da bazı eylem ve işlemler gerçekleştireceği açıktır. Örneğin yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılan işlemlerde durum budur.

Dolayısıyla yurt dışı temsilciliklerde, ülkenin bayrağı altındaki gemilerde ve uçaklarda meydana gelen kamu gücü işlemleri aleyhine de bireysel başvuru yapılabileceği açıktır. AİHM de Devletin yurtdışındaki diplomatik ve konsolosluk temsilcilerinin eylemlerinden sorumlu olduğunu ve diplomatik misyonlarda (*Al-Skeini ve diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], no. 55721/07, 07.07.2011, § 134) veya söz konusu Devletin bayrağını taşıyan gemilerde veya Devlete tescilli olan uçaklarda yapılan ihlallerle ilgili olarak yer bakımından yetkili (ratione loci) olduğunu kabul etmektedir.

Burada temel tartışılması gereken husus, devletin fiilen kendi ülkesi dışında güç kullandığı hallerde burada gerçekleşen ihlallerden sorumlu tutulup tutulamayacağıdır.

AYM bugüne kadar bazı başvurularda yer bakımından yetkisizlik kararı vermiştir. Ancak bu kararların bazılarında esasen kişi bakımından yetkisiz iken yer bakımından yetkisizlik kararı vermiştir. Mesela, başvurucunun Fas Krallığı tarafından gerçekleştirilen işlemler yönünden temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğine ilişkin iddialarının Türkiye Cumhuriyeti Devletine atfedilemeyeceği değerlendirilerek başvurunun yer bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir (*Ali Zeki Irmak*, B. No: 2014/15990, 16/2/2017, § 69). Oysa burada Türkiye Cumhuriyeti Devletine atfedilemeyecek işlemler aleyhine başvuru yapıldığından davalı devlet (kişi) bakımından yetkisizlik söz konusudur. Ancak AYM başka devletlerin işlemleri aleyhine yapılan başvurularda yer bakımından yetkisizlik kararları vermeye devam etmiştir. Mesela, başvurucunun kardeşinin Güney Afrika Cumhuriyeti'nde öldürülmesi nedeniyle bu ülkede etkili soruşturma yapılmadığı şikayetini de Mahkeme yer bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (*Mehmet Bayrakçı (2)* [GK], B. No: 2014/6100, 20/6/2019, § 58).

Aynı şekilde başvurucunun Fransa Cumhuriyeti Devletinden aldığı emekli maaşından bu devlet yetkililerince kesinti yapıldığını belirterek mülkiyet hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle yapılan başvuruda AYM Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından gerçekleştirilen bir işlem, eylem ya da ihmal iddiası bulunmadığı anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*Anayasa Mahkemesinin yetkisizliği*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. (*Ali Kemal Renklioğlu*, B. No: 2012/171, 12/2/2013). Bu başvuruda Mahkeme yetkisizlik nedeninin yer mi yoksa kişi bakımından mı olduğunu belirtmemiştir ancak kişi bakımından yetkisiz olduğu açıktır.

Anayasa Mahkemesi yurt dışında yabancı ülke görevlilerince yakalanıp göz altına alınan ve Türk yetkililere teslim edilen, Türk yetkililerce Türkiye'ye getirilerek tutuklanan başvurucunun yaptığı başvuruda yurt dışında yakalanmasına ilişkin şikayetler yönünden yukarıda açıklanan *Ali Zeki Irmak* kararına atıfla yer bakımından yetkisizlik, Türk yetkililer tarafından yapılan işlemler bakımından ise CMK 141 maddesine göre tazminat davası açılmadığı gerekçesiyle başvuru yollarının tüketilmemesi dolayısıyla kabul edilemezlik kararı vermiştir (*Osman Karaca*, B. No: 2019/41752, 13/1/2021, §§ 40-41, 44-50; Aynı yönde bkz. (*Osman Karakaya*, B. No: 2018/16093, 3/11/2020, § 47; *Mesut Kaçmaz*, B. No: 2018/18260, 4/11/2020, §45; *K.D.*, B. No: 2018/30756, 4/11/2020, § 44). AYM bu başvurularda Türk yetkililerin yabancı ülkede başvuruları gözaltında tutarak zorla Türkiye'ye getirmeleri ile ilgili şikayetler yönünden yetkisi bulunup bulunmadığını tartışmamıştır. Başvurucular yurt dışında Türk yetkililer tarafından göz altında tutulmasına ve zorla Türkiye'ye getirilmelerine rağmen Mahkeme, başvurucuların hava alanında Türk yetkililer tarafından göz altına alındıklarını belirterek bu işlemlerle ilgili inceleme yapmıştır. Oysa AİHM, Öcalan başvurusunda (*Öcalan /Türkiye*, (kk), no. 46221/99, 14.12.2000) Kenya'da yakalanarak Türk güvenlik güçlerine teslim edilen başvurucunun teslim edildiği andan itibaren Türk yetkililerin kontrolü altında olduğunu ve Türkiye getirme sürecinde devletin sorumlu olduğuna ve bu şikayetleri incelemenin Mahkemenin yer bakımından yetkisi içinde olduğuna karar vermiştir. Aynı şekilde başvurucunun Sudan'da yakalanarak Fransız güvenlik güçlerine teslim edilmesi ve kişinin bir Fransız üssüne götürülerek bir Fransız yargıç tarafından verilen yakalama kararının tebliğ edilmesiyle ilgili olarak başvurucunun Fransız güvenlik güçlerine teslim edildiği andan

itibaren Fransa'nın sorumluluğunun doğduğuna karar vermiştir (*Sanchez Ramirez/Fransa*, no. 59450/00, 04.07.2006).

Sözleşmenin 1. Maddesine göre devletler kendi yargı yetkisi altındaki kişilere Sözleşmedeki hakları sağlamak zorundadır. Dolayısıyla AİHM'in yer bakımından yetkisi Sözleşmenin 1. Maddesindeki yargı yetkisi kavramının yorumuyla ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla taraf devletlerin egemenlik yetkisi altındaki kendi ülkelerinde ve Sözleşmeyi uygulayacağını beyan ettiği deniz aşırı bölgelerindeki ihlallerden sorumludurlar. AİHM devletlerin kendi ülkeleri dışındaki eylem ve işlemlerinden sorumlu tutulmaları için devletin ya da devlet adına hareket edenlerin belirli bir yer ya da bölgeyi etkin kontrolleri altında tutmaları gerektiğine karar vermektedir.

Mesela Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ı etkin kontrolü altında tuttuğunu belirterek buradaki Sözleşme ihlali iddialarından Türkiye'nin sorumlu olduğunu kabul etmektedir. (*Loizidou/Türkiye (ilk itirazlar)*, no no. 15318/89, 23.03.1995, § 55; *Kıbrıs/Türkiye* [BD], no. 25781/94, 10.05.2001, §§ 75-81; *Güzelyurtlu ve diğerleri/ Kıbrıs ve Türkiye*, no. 36925/07, 19.01.2019; §§ 177-179)

Mahkemeye göre 1. madde uyarınca yargı yetkisinin Devletin kendi ülkesi dışında geçerli kabul edildiği istisnai durum, ister hukuka uygun isterse hukuk dışı olsun askeri bir harekât sonucunda Taraf Devletin ulusal toprakları dışında bir alanda etkin kontrol uygulamasıdır. Bu kontrol doğrudan Taraf Devletin kendi silahlı kuvvetleri tarafından sağlanabileceği gibi bağlı bir yerel yönetim tarafından da gerçekleştirilebilir (*Loizidou/Türkiye (ilk itirazlar)*, § 62; *Kıbrıs/Türkiye* [BD], § 76; *Ilaşcu ve Diğerleri/Moldova ve Rusya* [BD], no. 48787/99, §§ 314-16, AİHM 2004-VII; *Al-Skeini ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 138; *Catan ve Diğerleri/ Moldova ve Rusya*, no. 43370/04 18454/06 8252/05, 19.10.2012, § 106; ve *Mozer/Moldova Cumhuriyeti ve Rusya* [BD], no. 11138/10, 23.02.2016, § 98).

Toprak üzerinde bu tür bir hâkimiyetin tespit edildiği durumlarda, Taraf Devletin, bağlı yerel yönetim ve eylemleri üzerinde derinlemesine kontrol sahibi olup olmadığını belirlemek gerekli değildir. Yerel yönetimin, Taraf Devletin askeri ve diğer desteğinin sonucu olarak varlığını devam ettirmesi, devletin yerel yönetimin politikalarının ve eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmesini gerektirmektedir. Kontrol eden Devlet, 1. madde uyarınca, kontrolü altındaki bölgede Sözleşmede ve onayladığı ek Protokollerde yer alan tüm temel hakları güvence altına almakla sorumludur. Bu hakların herhangi bir şekilde ihlal edilmesinden sorumlu olacaktır (bk. *Kıbrıs/Türkiye*, §§ 76-77; *Al-Skeini ve Diğerleri*, § 138; *Güzelyurtlu ve diğerleri/ Kıbrıs ve Türkiye*, § 179).

Mahkeme açık denizde bir gemi üzerinde etkin kontrol sağlanması halinde de taraf devletin sorumlu tutulacağına karar vermiştir. *Medvedyev ve diğerleri/Fransa* [BD] (no. 3394/03, 29.03.2010) başvurusunda Fransız güvenlik güçleri Kamboçya bandıralı bir gemiye uyuşturucu taşıdığı şüphesiyle açık denizde el koymuş ve mürettebatını yakalamıştır. Başvurucuların özgürlüklerinden yoksun bırakılma şikayetiyle yaptıkları başvuruda Mahkeme, Fransa'nın başvurucular üzerinde tam etkin kontrol sağladığı gerekçesiyle Sözleşme kapsamında sorumlu tutulabileceğine karar vermiştir.

Mahkeme etkin kontrol olmaksızın yapılan sınır ötesi operasyonlarla ilgili olarak, NATO güçlerinin BM yönetiminde Belgrad'ı bombalaması sonucu TV binasında meydana gelen ölümlerle ilgili *Bankovich ve diğerleri/Belçika ve diğerleri* ([BD] (kk) no. 52207/99,

12.12.2001) başvurusunda bombardımana katılan devletlerin Belgrad üzerinde etkin kontrol kurmadıklarından başvurunun mahkemenin yer bakımından yetkisi dışında olduğuna karar vermiştir.

Mahkeme, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yaptığı askeri harekât sırasında yakınlarının öldürüldüğü iddiasıyla Irak vatandaşları tarafından *Issa ve diğerleri/Türkiye*, (no. 31821/96, 16.11.2004) başvurusunda, taraf devletlerin istisnai hallerde kendi ülkeleri dışındaki fiillerinden de sorumlu tutulabileceğini, kendi ülkelerinde ihlal edemeyeceği hakları kendi ülkeleri dışında da ihlal edemeyeceklerini belirtmiştir. Ancak Mahkeme somut olayda başvuru sahiplerinin yakınlarının Türk askerleri tarafından açılan ateş sonucu öldüğünün kanıtlanamadığını belirterek Türkiye'nin sorumlu tutulamayacağına karar vermiştir.

Mahkeme, eski Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin tarafından Irak'ın ABD'nin öncülüğünde koalisyon güçlerince işgali sonrası tutuklanmasıyla ilgili olarak Konsey Üyesi 21 Devlet aleyhine yaptığı başvuruda (*Saddam Hussein/Arnavutluk, Bulgaristan, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İtalya, İzlanda, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna*, no. 23276/04, 14.03.2006), başvuru sahibinin ABD dışında Konsey üyesi ülkelerin her birinin kendisinin tutuklanması konusundaki rolüne ilişkin bir açıklama yapmadığı gerekçesiyle Konsey üyesi devletlerin sorumlu tutulamayacağına karar vermiştir.

Mahkemenin taraf devletlerin kendi ülkesi dışında gerçekleşen fiillerden sorumlu olduğuna karar verdiği ikinci durum ise taraf devletin ajanlarının kişi üzerinde kontrol sağladığı durumlardır. Yukarıda belirtildiği gibi *Öcalan* ve *Shanchez Ramirez* başvurularında başka ülkelerde güvenlik güçlerinin başvuru sahipleri göz altına alarak kendi ülkelerine getirilmeleri ile ilgili olarak taraf devletin yetki kullandığı ve sorumlu olduğu sonucuna varmıştır. Yani devletin ajanlarının başka bir ülkede bir kişi üzerinde kontrol sağlaması da devletin sorumlu tutulması için yeterlidir. Bu ilkenin uygulandığı yakın tarihli örneklerden birisi de *Carter/Rusya* (no. 20914/07, 21.09.2021) başvurusudur. Bu davanın konusu olan olayda eski bir KGB ajanı olan ancak Birleşik Krallık vatandaşlığına geçen ve Londra'da yaşayan Alexander Litvinenko'nun radyo aktif bir madde olan Polonyum 210 ile zehirlenerek öldürülmesidir. İngiltere'de yürütülen soruşturma sonucunda Litvinenko'nun Rusya'dan gelen iki Rus vatandaşı tarafından ikinci teşebbüste bir otelin kafesinde çayına konulan polonyum ile öldürüldüğü ortaya çıkmıştır. Söz konusu kişilerin otel odalarında ve söz konusu kafenin tuvaletinde radyo aktif madde kalıntısına rastlanmıştır. Bu kişilerin geçmişte Rus güvenlik güçlerine çalıştığı da belirlenmiştir. Rusya söz konusu kişilerin İngiltere'ye iade taleplerini reddetmiştir. Rusya'da olaya ilişkin bir soruşturma yürütülmüş olmakla birlikte Rus yetkililer soruşturmaya ilişkin belgeleri Mahkemeye vermeyi reddetmiştir.

AİHM, Litvinenko'nun iki Rus vatandaşı tarafından öldürüldüğünün sabit olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu kişilerin Litvinenko'yu öldürmek için kişisel nedenleri olmadığı, bu radyoaktif maddeyi kendilerinin temin etmesinin mümkün olmadığı ve bu kişilerin Rusya tarafından korunduğu hususlarını tespit ederek bu kişilerin Rusya devleti adına hareket ettiği sonucuna ulaşmıştır. Sonuçta Litvinenko'nun söz konusu kişilerin kontrolü altında öldürüldüğünü belirterek Rusya devletinin yetkisi altına girdiğine ve Rusya'nın bu ölümden sorumlu tutulacağına karar vermiştir.

Dolayısıyla ister hukuki ister hukuk dışı olsun sınır dışı operasyonlarda meydana gelen hak ihlalleri ile ilgili olarak devletin sorumluluğu yoluna gidilmesi yönünde bir gelişme seyri

gözlemlenmektedir. Yani hakkı ihlal eden işlem, eylem ya da ihmal bir devlete atfedilebiliyorsa bu ihlalden sorumlu tutulacaktır.

Mahkeme, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları uyarınca yerine getirilen barış gücü görevine katılan Konsey Üyesi devletlerin güçlerinin faaliyetleriyle ilgili olarak BM'nin ayrı bir tüzel kişiliği olduğu ve bu tüzel kişilik çerçevesinde yürütülen faaliyetleri inceleme konusunda kendisinin yetkisi olmadığına karar vermiştir (*Behrami ve Behrami/Fransa, ve Samarati/Fransa, Almanya, Norveç*, no. 71412/01 78166/01, 02.05.2007).

Sınır aşan bölgeleri ya da toprakları bulunan ülkeler bakımından, Sözleşmenin bu toprak/bölge için uygulanması için taraf Devlet, Sözleşmenin 56. maddesi uyarınca Sözleşme'nin uygulanacağı yönünde beyanda bulunmuş olması gerekir. Eğer böyle bir beyan yoksa yapılan başvurular yer bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır. (*Gillow/Birleşik Krallık*, §§ 60-62; *Bui Van Thanh ve diğerleri/Birleşik Krallık*, (kk); *Yonghong/Portekiz* (k.k.); *Chagos Adaları Sakinleri/Birleşik Krallık* (k.k.), §§ 60-76). Eğer Sözleşmeciler Devlet, Sözleşme'nin 56. maddesi uyarınca bir beyanda bulunmuş ise; bu durumda Mahkemenin yetkisi söz konusu olacaktır (*Tyrer/Birleşik Krallık*, § 23).

4. Konu Bakımından Yetki (ratione materia)

Mahkemenin konu bakımından yetkisi hangi hakların ihlali için bireysel başvuru yapılabileceği ile ilgilidir. Yani mahkemenin maddi bakımdan hangi hakların korunması konusunda yetkisi bulunduğunu belirler. AİHM'in yetkisi Sözleşmede ve Protokollerinde güvence altına alınan hakları kapsar. Dolayısıyla Sözleşme veya Protokollerinde yer almayan bir hakkın ihlali iddiasıyla yapılan başvurular Mahkemenin konu bakımından yetkisi kapsamı dışındadır bu nedenle de kabul edilemez bulunacaktır.

Ancak Sözleşme ve Protokollerinde yer alan hakların kapsamı, Mahkeme tarafından hem özerk olarak hem de gelişmeci bir şekilde yorumlanmaktadır. Bu nedenle konu bakımından yetki aynı zamanda esas incelemenin de konusunu oluşturur. Sözleşmede ve Protokollerinde yer alan hakların kapsamı Mahkeme içtihadıyla belirlenmiş ve zaman içinde gelişmiştir.

Anayasa Mahkemesinin yargı yetkisi de AİHS ile bağlantılı olarak belirlenmiştir. Anayasanın 148 ve 6216 sayılı Kanun'un 45. Maddelerine göre, “*bireysel başvuru, Anayasa’da yer alan temel hak ve özgürlüklerden AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu Protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlali nedeniyle mağdur olduğunu iddia eden kişiler tarafından yapılabilir.*”

45. maddenin (3) numaralı fıkrasında ise bazı işlemlerin bireysel başvuru kapsamı dışında tutulduğu görülmektedir. Buna göre; “*Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.*”

Dolayısıyla Anayasada yer alan tüm haklar açısından değil, Sözleşme ve Türkiye’nin taraf olduğu Protokoller kapsamında yer alan haklar için bireysel başvuru yapılabilecektir. Yani bireysel başvurunun konusu olacak haklar Anayasa ve Sözleşmenin kesişim kümesinde bulunan haklardır.

Bu çerçevede “yaşama hakkı”, “işkence ve eziyet yasağı”, “zorla çalıştırma yasağı”, “kişi hürriyeti ve güvenliği”, “hak arama hürriyeti”, “suç ve cezaların kanuniliği”, “özel hayata,

aile hayatına, konut ve haberleşmeye saygı”, “düşünce, din ve vicdan hürriyeti”, “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti”, “toplantı ve örgütlenme hürriyeti”, “temel hak ve hürriyetlerin korunması”, “ayrımcılık yasağı” “mülkiyet hakkı”, “serbest seçim hakkı”, “eğitim ve öğretim hakkı ve ödevi”, “yabancıların sınır dışı edilmeme güvencesi”, “cezai konularda iki dereceli yargılanma hakkı”, “adli hata halinde tazminat hakkı” ve “aynı suçtan iki kez yargılanmama hakkı” bu kapsamda sayılabilecek haklardandır.

Sayılan haklara bakıldığında Anayasanın sistematığı ile tam uyumlu olmadığı görülmektedir. Örneğin, ayrımcılık yasağı Anayasada temel hak ve özgürlükler arasında değil, genel esaslar içinde 10. Maddede düzenlenmiştir. Temel haklar Anayasada üç ayrı bölüm halinde düzenlenmiştir: kişi hak ve özgürlükleri, sosyal, ekonomik ve kültürel haklar ve siyasi haklar ve ödevler. Sözleşme ve protokollerinde yer alan haklar esas olarak kişi hakları ve siyasi haklar bölümlerinde düzenlenen hakları kapsamaktadır. Ancak bu bölümlerde yer alan bazı haklar Sözleşme ve Protokollerinde yer almamaktadır. Mesela, Anayasanın “Kişi Hakları” bölümünde 23. Maddede güvence altına alınan seyahat özgürlüğü, 4 Nolu Protokolde olmasına rağmen Türkiye bu Protokolü yürürlüğe koymadığı için bireysel başvuru kapsamında değildir. Yine “Siyasi Haklar” Bölümünde 70. Maddede yer alan kamu görevine girme hakkı Sözleşme ve Protokollerinde yer almamaktadır. Anayasanın “Sosyal Ekonomik ve Kültürel Haklar” bölümünde yer alan hakların büyük çoğunluğu Sözleşme ve Protokollerinde yer almazken bazı haklar da bu kapsama girmektedir. Mesela, 41. Maddede yer alan eğitim hakkı, 51. Maddede yer alan sendika hakkı bireysel başvuru kapsamındadır.

Bu nedenle bireysel başvuru konusunda Anayasa Mahkemesinin yetkisini Anayasanın sistematığı içinde tanımlamak oldukça zordur. Üstelik bazı hakların Anayasada düzenlenen kapsamı ile AİHS’de düzenlenen kapsamı da örtüşmemektedir. Mesela Sözleşmenin 6. Maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının kapsamı ile, Anayasanın 36. Maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının kapsamı farklıdır. 6. Madde yalnızca medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin nizalar ve ceza ithamına ilişkin yargılamalar için güvence sağlarken 36. Madde her türlü dava hakkını güvence altına almaktadır. Aynı şekilde Sözleşmenin 1 Nolu Protokolünün 3. Maddesinde düzenlenen seçim hakkı yalnızca yasama organı seçimlerini kapsarken, Anayasanın 67. Maddesinde güvence altına alınan seçme ve seçilme hakkı daha kapsamlıdır (*Seyid Narin* [GK], B. No: 2018/20156, 18/5/2022, § 69). Sözleşmenin tek maddesinde yer alan bir hak Anayasada farklı maddelerde düzenlenmiş olabilir. Mesela, Sözleşmenin 8. Maddesinde düzenlenen özel ve aile hayatına saygı hakkı Anayasanın 17, 20, 21 ve 22. Maddelerinde ayrı ayrı düzenlenmiştir. Aynı şekilde Sözleşmenin 10. Maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğü hakkı Anayasanın 25 ila 32, hatta 74. Maddelerinde (bilgi edinme hakkı) düzenlenmiştir.

Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç, hangi hakkın Anayasa ve Sözleşmenin kesişim kümesinde yer aldığını belirlerken zorunlu olarak AİHM içtihatlarını esas almak gerekmektedir. Böylece Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisinin kapsamının belirlenmesinde AİHM içtihadı hayati bir role sahiptir. Bu nedenle her hakkın kapsamıyla ilgili içtihadın yakından takip edilmesi gerekir. AİHM’in kullandığı yorum yöntemleri, hakların kapsamının da dinamik bir şekilde zaman içinde genişlemesine neden olmaktadır. Bu nedenle hangi hakların AİHM ve AYM’nin konu bakımından yetkisine girdiğini tüketici bir şekilde saymak mümkün olmadığı gibi Sözleşme ve Protokollerinde yer alan her hakka ilişkin tüm içtihadın özetlenmesini gerektirir.

Yani konu bakımından yetki bir kabul edilemezlik nedeni olmakla birlikte esas incelemeyle doğrudan ilintilidir. Eğer başvuru konusu yapılan hak açıkça Sözleşme ve Protokolleri kapsamında yer almayan bir hak ise kabul edilemezlik kararı verilebilir. Örneğin, sürücü belgesi alma hakkı (*X./Almanya*, 7 Mart 1977 tarihli Komisyon Kararı), kendi kaderini tayin hakkı (*X./Hollanda*, Komisyon Kararı) ve Sözleşmeciler bir devletin vatandaşı olmayan kişilerin bu Sözleşmeciler Devlete girme ve burada oturma hakkı (*Peñañiel Salgado/İspanya* (k.k.)) veya belirli bir kültürel mirasın korunması için iddia edilen evrensel bir bireysel hak (*Ahunbay ve diğçerleri/Türkiye* (k.k.)), §§ 21-26) ile ilgili başvurular, Sözleşme tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlükler arasında yer almayan haklarla ilgili olduğundan kabul edilemez bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi de mesela çalışma hakkının ihlal edildiğı iddiasını, çalışma hakkı ortak kesişme alanında bulunmadığından konu bakımından yetkisizlik dolayısıyla kabul edilemez bulmuştur (*Murat Aydın*, B. No: 2019/23779, 26/7/2022, §§ 78-80).

Ancak başvuruda müdahale edilen hakkın Sözleşme ve Protokollerinde güvence altına alınan bir hakkın kapsamına girdiğı iddia ediliyorsa bu bir esas incelemesini gerektirecektir. Mesela, kamu görevine girme hakkı Sözleşme ve Protokollerinde düzenlenen bir hak değildir. Ancak kamu görevine almama ya da görevden çıkarma işlemi Sözleşme kapsamındaki haklardan bazılarında müdahale teşkil edebilir ve ihlale neden olabilir. Mesela, kamu görevine almama kararı, inanca dayalı ayrımcı bir nedene dayanıyorsa 9. Maddenin, siyasi fikir ve görüşlere dayalı ayrımcılığa dayanıyorsa 10. Maddenin ve bunlarla bağlantılı olarak 14. Maddenin ihlali söz konusu olabilir. Aynı şekilde kamu görevinden çıkarma, kişinin özel hayatıyla ilgili bir nedene dayanıyorsa 8. Maddenin (*Özpınar/Türkiye*, no. 20999/04, 19.10.2010) fikir ve görüşlerini açıklamasına dayanıyorsa 10. Maddenin ihlali söz konusu olabilir (*Melike/Türkiye*, no. 35786/19, 15.06.2021). Ya da bizzat işten çıkarma işleminin kendisi kişinin özel hayatına müdahale teşkil edebilir (*Pişkin/Türkiye*, no. 33399/18, 15.12.2020).

Bu nedenle hukuk uygulayıcılarının bireysel başvuru yaparken Sözleşme ve Protokolleri kapsamında düzenlenmeyen haklara dayanmak yerine, Sözleşmede yer alan bir hakkın ihlal edildiğini ileri sürmeleri gerekir. Örneğin çevreye zarar veren bir uygulamadan şikâyet etmek istiyorsak, doğrudan Sözleşmede yer almayan çevre hakkının veya sağlık hakkının ihlal edildiğini ileri sürmek yerine, söz konusu işlem ya da eylemin özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal ettiğini ileri sürmek başvurunun incelenme olasılığını artırmaktadır. Yukarıda atıf yaptığımız Murat Aydın başvurusunda KHK ile görevinden çıkarılan başvurucu avukatlık yapmasına izin verilmediğı için çalışma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüş ve AYM kabul edilemezlik kararı vermiştir, oysa aynı nedenle yapılan başvurularda özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğinin ileri sürülmesi halinde Mahkeme ihlal kararı vermektedir (*B.A.Y. [GK]*, B. No: 2019/19788, 5/7/2022).

Başvurucuların Sözleşme ve Protokollerinde yer alan haklara dayanarak başvurularını hazırlamaları büyük önem taşımaktadır. Zira Anayasa Mahkemesi başvurucu tarafından ileri sürülmemeyen bir hakkı kendiliğinden inceleme konusu yapmamaktadır. Bu bakımdan AYM ve AİHM'in tutumu arasında farklılık bulunmaktadır. Başvurucu şikâyet konusu olgu ve olayları düzgün bir şekilde anlatmış ancak Sözleşme ve Protokollerinde yer alan haklardan birinin ihlal edildiğini ileri sürmesine rağmen Mahkeme söz konusu müdahalenin başka bir hakkı ilgilendirdiğı kanaatindeyse, AİHM nitelendirme yetkisinin kendisinde olduğunu belirterek başvurucu tarafından ileri sürülmemeyen hak açısından inceleme yapmaktadır. Oysa Anayasa Mahkemesi başvuru ileri sürmediğı bir hak yönünden inceleme yapmamakta konu bakımından yetkisizlik kararı vermektedir. (Bkz. *Onurhan Solmaz*, B. No: 2012/1049,

26/3/2013). Bu başvuruda başvuru transseksüellere yönelik nefret söyleminde bulunduğunu ileri sürdüğü bir gazeteci hakkında suç duyurusunda bulunmasına rağmen takipsizlik kararı verilmesi nedeniyle Anayasanın 10., 36 ve 40. Maddelerinin ihlalini ileri sürmüştü, Anayasanın 17. Maddesi bağlamında maddi ve manevi varlığının korunması hakkını ileri sürmemiştir. Anayasa Mahkemesi yalnızca başvuru ileri sürdüğü haklar bakımından inceleme yapmış, başvuru ileri sürmediği 17. madde yönünden inceleme yapmamıştır. Anayasa Mahkemesi, başvuru birden çok hak ihlalini ileri sürmüştü ancak o zaman nitelendirme yetkisine dayanarak şikâyet edilen haklardan hangileri yönünden inceleme yapacağına kendisi karar vermektedir (Mesela, bkz. *Aysel Dinçel ve Günsel Sancaktar*, B. No: 2019/2236, 21/9/2022, § 30. Başvuru burada mülkiyet ve adil yargılanma hakkı ihlali şikâyetinde bulunmuş, Mahkeme nitelendirme yetkisine dayanarak sadece mülkiyet yönünden inceleme yapmaya karar vermiştir).

Konu bakımından yetki kamu düzenine ilişkin olduğundan taraf devletlerce itiraz edilmemiş olsa da AİHM, başvuru her aşamasında kendiliğinden başvuru konu bakımından yetkisine girip girmediğini inceleyebilir (*Tănase/Moldova* [BD], § 131; *Studio Monitori ve diğeri/Gürcistan*, § 32). Aynı durum Anayasa Mahkemesi açısından da geçerlidir.

AİHM açısından konu bakımından yetkiye ilişkin ele alınması gereken bir husus taraf devletlerin çekince koymuş olmaları halidir. Sözleşmenin 57. Maddesi sadece belli kanunların uygulanması yönünden sınırlı bir çekince yetkisi tanımıştır. Bu kurala göre geçerli bir çekince var ve başvuru çekince kapsamındaki bir hususa ilişkin ise Mahkeme konu bakımından yetkisizlik (*ratione materia*) nedeniyle kabul edilemezlik kararı verecektir. (*Göktan/Fransa*, § 51; *Grande Stevens ve diğeri/İtalya*, §§ 206-vd; *Benavent Diaz/İspanya* (k.k.), § 53; *Kozlova ve Smirnova/Letonya* (k.k.)).

Ayrıca AİHM'in kendi kararlarının uygulanıp uygulanmadığını denetleme yetkisi bulunmamaktadır. Bu konudaki yetki Bakanlar Komitesine aittir. Bu nedenle kararın gereği gibi uygulanmadığı şikâyetiyle yapılan başvuruları AİHM konu bakımından yetkisizlik nedeniyle reddedecektir (*Bochan/Ukrayna* (No 2), no. 22251/08, 05.02.2015). Bu konudaki istisna Sözleşmenin 46/4. Maddesine göre Komitenin, taraf devletin kararın gereğine uyup uymadığına karar vermek üzere Mahkemeye başvurusudur (Kavala/Türkiye, [BD], no. 28749/18; 11.07.2022).

Anayasa Mahkemesinin yetkisi açısından 6216 sayılı Kanunun 45. Maddesinin (3) numaralı fıkrasında bazı sınırlamalar öngörülmüştür. Buna göre, “*Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvuru konusu olamaz.*”.

İlk olarak yasama işlemleri aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı kabul edilmiştir. Yasama işlemi dediğimizde Kanunlar ve Türkiye Büyük Millet Meclisi kararları akla gelmektedir. Kanun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından Anayasa’da belirlenen usullere uyulmak suretiyle yapılan, Cumhurbaşkanınca Resmî Gazete’de yayımlanan ve Meclis kararları dışında kalan işlemlerdir. Meclis kararı ise Türkiye Büyük Millet Meclisinin, yapısına ve iç işleyişine yönelik veya yürütme ve yargı organlarıyla olan ilişkilerine dair kanun dışındaki işlemlerdir.

Aslına bakılırsa bu, halk davası (actio popularis) yasağının ifadesinden ibaret bir düzenlemedir. Yani kişilerin kendi hakları ihlal edilmeden soyut olarak bir düzenlemenin anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle başvuru yapamaması anlamına gelmektedir. Anayasa Mahkemesi bu hükmü şöyle yorumlamıştır; “*Bir yasama işleminin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan yasama işlemine değil ancak yasama işleminin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmellere karşı başvuru yapılabilecektir. Bu şekilde bireysel başvuru yolunun kullanılabilmesi için söz konusu işlem, eylem ve ihmellere karşı varsa başvurulabilecek kanun yollarının da daha öncesinde tüketilmiş olması gerekmektedir.*” (Arif Güneş, B. No: 2012/837, 5/3/2013, § 17)

Eğer bir yasa uygulanmasına gerek olmaksızın doğrudan kişilerin haklarına müdahale teşkil ediyorsa, elbette bireysel başvuruda bulunabilmeleri gerekir. Ne var ki Anayasa Mahkemesi bu hükmü, yasa kişilerin haklarına müdahale oluştursa da bireysel başvuru yapılamaz şeklinde yorumlamaktadır. Mesela, üç siyasi partinin %10 seçim barajına ilişkin bireysel başvurusunda, başvuru sahipleri, 2011 yılında yapılan milletvekili genel seçiminde aldıkları oy oranına göre, belirtilen hükmün potansiyel mağduru olduklarını ileri sürerek, anılan hükmün Genel Kurul’a sevki ile iptal edilmesi talebinde bulunmuşlardır. Ancak Mahkeme, potansiyel mağdur kavramı ile ilgili olarak bir değerlendirme yapmaksızın, 6216 sayılı Kanun’un 45. Maddesinin (3) numaralı fıkrasında yer alan, “yasama işlemleri ile düzenleyici işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı” hükmüne dayanarak başvurunun konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna oy çokluğu ile karar vermiştir (Büyük Birlik Partisi, Saadet Partisi ve Demokratik Sol Parti, [GK], B. No: 2014/8842, 6/1/2015).

Oysa bu başvuruda başvuru sahipleri soyut bir şekilde kanundan şikâyet etmemekte, yapılacak sonraki seçimde uygulanacak olan kuralın potansiyel mağduru olduklarını ileri sürmektedirler. Mahkeme bu başvuruda potansiyel mağduriyet kavramını tartışmak yerine, kanun aleyhine başvuru yapılamayacağı gerekçesiyle konu bakımından yetkisizlik kararı vermiştir.

Mahkeme yakın zamanda verdiği bir kararda ise kanun hükmüyle doğrudan Danıştay üyeliği sona erdirilen bir başvuru sahibinin yaptığı başvuruyu incelemiştir. Mahkeme şu değerlendirmede bulunmuştur: “*Kanuna karşı doğrudan bireysel başvuruda bulunulması mümkün olmamakla birlikte kanunun uygulanması üzerine uygulama işlemi veya eylemine karşı bireysel başvuruda bulunulmasına herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca kanunun uygulanması üzerine yapılacak bireysel başvuruda ihlalin kanundan kaynaklandığının ileri sürülmesinin ve Anayasa Mahkemesinin bu kanunun hak ihlaline yol açıp açmadığını incelemesinin önünde bir mâni yoktur. Dahası söz konusu kanun maddesinin başvuru sahibinin ileri sürdüğü şikâyet bağlamında ihlale neden olup olmadığını incelemek Anayasa Mahkemesinin anayasal görevi ve yükümlülüğüdür (Mehmet Güçlü ve Ramazan Erdem, § 39)*” (Bekir Sözen [GK], B. No: 2016/14586, 10/11/2022, § 55).

Mahkeme somut başvuruya ilişkin olarak ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Bu durumda somut olayda doğrudan kanuna karşı mı yoksa kanunun uygulanmasına karşı mı bireysel başvuru yapıldığının tespiti gerekmektedir. 6723 sayılı Kanun’un 12. maddesiyle 2575 sayılı Kanun’a eklenen geçici 27. maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesi, yürürlüğe girdiği anda başvuru sahibinin de dâhil olduğu Danıştay üyelerinin bu görevlerinin kendiliğinden sona ermesini öngörmektedir. Dolayısıyla bu Kanun yürürlüğe girmekle etkisini göstermekte, diğer*

bir ifadeyle yürürlüğe girdiği anda uygulanmış olmaktadır. Şu hâlde başvuru tarafından yapılan bireysel başvurunun kanunun uygulanmasına yönelik olduğu açıktır.” Bekir Sözen [GK], § 56).

Mahkemenin bu yaklaşımının daha isabetli olduğu açıktır.

Birey haklarını ilgilendiren Meclis kararları açısından da bu tür bir sorun vardır. Yani mesela parlamentoda yasama çalışmaları sırasında söylediği sözler nedeniyle içtüzüğe göre disiplin cezası verilen bir milletvekilinin bu işleme karşı bireysel başvuru yapabilmesi gerekir. Kanundaki hükmün amacı bu tür başvuruları yasaklamak değildir. Soyut başvuruları yasaklamaktır.

Düzenleyici işlemler açısından da durum benzerdir. Yani halk davası niteliğindeki başvurular yasaktır. Yoksa bir düzenleyici işlem doğrudan hak ihlaline neden olmuşsa bu işlem aleyhine bireysel başvuru yapılabilmesi gerekir. Nitekim Anayasa Mahkemesi bu hükmün nasıl uygulanması gerektiğini şöyle açıklamıştır: “*Ancak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, kamusal bir düzenlemenin soyut biçimde Anayasa’ya aykırılığının ileri sürülmesini sağlayan bir yol olarak düzenlenmemiştir. Bir yasama işlemi veya düzenleyici idari işlemin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan bu işlemlere değil ancak yasama veya düzenleyici idari işlemin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmellere karşı başvuru yapılabilecektir. Buna göre başvuruya konu davada, 659 sayılı KHK ile getirilen düzenleme gereğince idare lehine vekâlet ücretine hükmedildiği ve dolayısıyla bu düzenleyici idari işlemin öngördüğü hükümlerin davaya uygulandığı anlaşılmış olup, somut başvurunun da bu açıdan değerlendirilmesi gerekir.” (Serkan Acar, B. No: 2013/1613, 2/10/2013, § 37).*

Öngörülen başka bir istisna Anayasa Mahkemesi kararlarıdır. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar, siyasi parti kapatma davaları ve siyasi partilerin mali mali denetimine ilişkin verdiği kararlar aleyhine bireysel başvuru yapılamayacaktır. Yasa koyucu burada Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunca verilen kararlar aleyhine Bölümler önünde bireysel başvuru yapılmasını uygun görmediği anlaşılmaktadır.

Son istisna ise **Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerdir**. Anayasanın çeşitli hükümlerinde bazı işlemlere karşı yargı yolu kapatılmıştır. Bunlardan ilki, Anayasa’nın 59. maddesinde yer alan spor tahkim kurulu kararlarının kesin olduğu ve hiçbir yargı merciine başvurulamayacağı hükmüdür. Bu nedenle **spor tahkim kurulu kararlarına** karşı yapılan başvurular konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır (Naz Aydemir, B. No: 2013/850, 19/12/2013; Abdurrahman Akyüz, B. No: 2012/620, 12/2/2013; Öztürk Yazıcı, B. No: 2014/4549, 22/2/2017).

Anayasada yer alan ikinci yargı kısıtı Anayasa’nın 79. maddesinin ikinci fıkrasının son cümlesinde yer almaktadır. Buna göre “Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz”. Anayasa Mahkemesi bu kuralı da mutlak bir yargı kısıtı olarak değerlendirmekte ve YSK kararları aleyhine yapılan tüm bireysel başvuruları konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır (Atila Sertel [GK], B. No:2015/6723, 14/7/2015, § 38-42; Nurullah Efe ve Halkın Kurtuluş Partisi, B. No: 2017/20127, 7/6/2017, § 17; Zeyyat Ceylan, B. No: 2019/14426, 20/10/2020, § 30; Turgut Yenilmez, B. No: 2015/6402, 19/11/2015, § 27; Oğuz Oyan [GK], B. No: 2015/8818, 14/7/2015, § 30). Oysa Yüksek Seçim Kurulunun seçimin yönetimine ilişkin idari ve seçim

uyuşmazlıklarına ilişkin yargısal nitelikte iki farklı kararı bulunmaktadır. 79. Maddedeki yasağın idari kararlar bakımından geçerli olduğu, yargısal kararların ise kesin yargı kararı olarak bireysel başvuru konusu yapılmasının mümkün olduğu şeklinde yorumlanması temel hakların korunmasına uygun bir yorum olur.

Nihayet Anayasada yer alan üçüncü yargı kısıtı da Anayasa'nın 159. maddesinin onuncu fıkrasında yer alan Hakimler ve Savcılar Kurulunun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararları aleyhine yargı yoluna başvurulamayacağına ilişkin hükümdür. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi HSK'nın meslekten çıkarma cezası dışındaki kararlarına karşı yapılan başvuruları konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır (*Nesin Kayserilioğlu* (3), B. No: 2013/1581, 16/4/2013, §14-16).

B. USULE İLİŞKİN KABUL EDİLEBİLİRLİK KOŞULLARI

1. Başvuru Yollarının Tüketilmesi

Bireysel başvuru ikincil nitelikte bir hak arama yoludur. Dolayısıyla hak ihlallerini gidermek öncelikle idari ve yargısal başvuru makamlarının görevidir. Bu makamlar tarafından ihlalin giderilmemesi halinde ancak Anayasa Mahkemesi devreye girecektir. AİHM açısından da Anayasa Mahkemesi dahil tüm iç hukuk yolları tüketilmesine rağmen ihlal hâlâ giderilememişse ancak o takdirde AİHM devreye girer. Bunun için bireysel başvuru yapmadan önce mevcut idari ve yargısal başvuru yollarının usulüne uygun bir şekilde tüketilmiş olması gerekir. AİHM, iç hukuk yollarını tüketme kuralının Sözleşme'nin içerdiği koruma sisteminin işleyişinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bunun temel bir ilke olduğunu vurgulamaktadır (*Demopoulos ve diğerleri/Türkiye* (k.k.) [BD], §§ 69 ve 97).

6216 Sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında “*İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.*” hükmüne yer verilmiştir.

Sözleşmenin 35/1 maddesinde de “*Mahkemeye ancak, uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen ilkeleri uyarınca iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra (...) başvurulabilir.*” hükmü yer almaktadır.

AİHM bu kuralın esnek bir şekilde uygulanması gerektiğini kabul etmektedir. Mahkeme, bu kuralın insan haklarını koruma amacını göz önünde bulundurarak aşırı şekilcilikten uzak ve belirli bir esneklikle uygulanmasının gerekli olduğunu vurgular (*Ringeisen/Avusturya*, no. 2614/65, 17.07.1971, § 89). Mesela, Mahkeme iç hukuk yollarında nihai karar verilmeden yapılan başvurularla ilgili olarak kabul edilebilirlik kararı verilmeden önce iç hukukta nihai kararın verilmiş olması koşuluyla başvuruyu reddetmemektedir (*Molla Sali/Yunanistan* [BD], no. 20452/14, 19.12.2018, § 90).

a. Başvuru Yolları Usulüne Uygun Tüketilmelidir

Bu kuralın gereği olarak şikâyet konusu işlem, eylem veya ihmal için hukuk sisteminde öngörölmüş idari ve yargısal tüm yolların usulüne uygun olarak tüketilmesi gerekir. AİHM de başvuranların iç hukukta uygulanabilir durumda olan kurallara ve usullere riayet etmek zorunda olduğunu belirtmekte ve bu usul ve kurallara uyulmaması halinde, başvuruyu iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle reddetmektedir (*MPP Golub/Ukrayna* (k.k.), no. 6778/05, 18.10.2005). Başvuranın yaptığı bir usul hatası nedeniyle başvurusunun yerel makamlarca reddedilmesi halinde, AİHM de iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvuruyu reddetmektedir (*Gäfgen/Almanya* [BD], no. 22978/05, 01.06.2010, §143).

Dolayısıyla, mesela önce idari bir yola başvurmak gerekirken bu yola başvurmadan doğrudan yargısal yollara başvurulmuş, yargı makamları da bu nedenle başvuruyu reddetmişse, başvuru yolları usulüne uygun olarak tüketilmediğinden bireysel başvuru kabul edilemez bulunacaktır. (*Mehmet Reşit Arslan, B. No:2013/750, 15/12/2015, §§ 44-45*).

Aynı şekilde başvurular için öngörölen süre koşullarına uyulmuş olması gerekir. Örneğin idari yargıda 60 günlük dava açma süresi geçtikten sonra dava açıldığı için süreden reddedilmiş veya 30 günlük istinaf süresi kaçırıldığı için istinaf talebi reddedilmişse hukuk yolları usulüne uygun tüketilmediğinden bireysel başvuru da reddedilecektir. Ancak sürenin kaçırılmasında başvuru sahibinin bir kusuru yoksa, örneğin işlem yazılı olarak tebliğ edilmemişse o takdirde başvuru sahibinin mahkemeye erişim hakkı ihlal edilmiş olur.

Tüketilmesi gereken tüm yollar sonuna kadar denenmelidir. Örneğin, temyiz yolu açık olarak verilen bir istinaf kararına karşı, temyiz yoluna başvurmadan doğrudan bireysel başvuru yapılmışsa, başvuru yolları usulüne uygun olarak tüketilmemiştir.

Birbirine alternatif farklı başvuru yolları varsa bu yolların tamamının tüketilmesi zorunlu değildir. Bu yollardan birine başvurmak yeterli olacaktır. (*Kozacıoğlu/Türkiye*, no. 2334/03, 19.02.2009, § 40). Eğer iç hukuk, hukukun farklı alanlarında birden fazla paralel hukuk yolu öngörmüş ise, Sözleşme'nin ihlal edildiği iddiası bakımından bu hukuk yollarından biri vasıtasıyla tazmin edilme talebinde bulunan bir başvuranın esas itibarıyla aynı amaca sahip diğer hukuk yollarını kullanması zorunlu değildir (*Jasinskis/Letonya*, no. 45744/08, 21.12.2010, §§ 50 ve 53-54). Örneğin basın yoluyla kişilik haklarının ihlal edildiğini iddia eden bir kişi, tezkir yoluyla gidebilir, hukuk davası açma yoluna gidebilir ya da cezai yollara başvurabilir. Kural olarak bu yollardan birini tüketmek yeterli olacaktır. Ancak Anayasa Mahkemesi kişilik haklarının korunmasında en etkili yolun hukuk davası yolu olduğunu kabul etmekte ve hukuk davası açmaksızın diğer yollardan birini tüketmenin yeterli olmadığına karar vermektedir. (*Adnan Oktar (2)*, B. No: 2013/514, 2/10/2013, § 41). AİHM de Anayasa Mahkemesinin bu yaklaşımını benimsemiştir (*Gülen/Türkiye* (k.k.), §§ 58-69).

Bireysel başvuru konusu şikâyet hukuk yolları tüketilirken en azından özü itibarıyla ileri sürölmüş olmalıdır. AİHM mutlaka Sözleşmenin bir maddesini ya da hakkın adını dile getirmeyi zorunlu saymamaktadır. Ancak şikâyet en azından özü itibarıyla ulusal makamlar önünde dile getirilmiş olmalıdır. Yoksa hukuk yollarını tüketme koşulu anlamını yitirecektir (*Kemal Çetin/Türkiye*, no. 3704/13, 26.05.2020, §§ 28-30). Yargı organlarının kendiliğinden Sözleşmeyi dikkate alma yükümlölüğü bulursa da başvuru sahibinin şikâyetini dile getirmiş olması gerekir (*Farzaliyev/Azərbaycan*, no. 29620/07, 28.05.2020, § 55).

b. Hangi yollar tüketilmelidir?

Mevcut ve etkin hukuk yollarının tüketilmesi gerekir. Başvurucular sadece kendilerinin doğrudan başvurabilecekleri ve ilgili tarihte hem teoride hem de pratikte etkin olan, yani başvuranlar için erişilebilir olan, şikâyetlerini telafi edebilecek ve makul başarı perspektifleri sunabilecek iç hukuk yollarını tüketmek zorundadırlar. Bu nedenle başarı şansı çok düşük ya da imkânsız olan yolların tüketilmesi zorunlu değildir. Mesela AİHM eski HMUK'un 440. Maddesinde düzenlenen karar düzeltme yolunun, Yargıtay dairesinin yeni bir delil sunulmasına imkân verilmeden kendi kararını gözden geçirmesini öngördüğünü, bu nedenle başarı şansının çok düşük olduğunu belirterek, tüketilmesinin zorunlu olmadığına karar vermiştir (*Çınar/Türkiye* (kk), no. 28602/95, 13.11.2003).

Bu çerçevede **olağanüstü kanun yolları** tüketilmesi zorunlu yollar değildir. Mesela, yargılamanın yenilenmesi ya da kanun yararına temyiz gibi olağanüstü yolların tüketilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır.

Başvuru yolunun etkililiğinden söz edebilmek için kararlarının **bağlayıcı** olması gerekir. İstişari ya da tavsiye niteliğinde karar veren mercilere başvuru zorunlu değildir. Hukuk yollarının mevcudiyeti sadece teorik olarak değil, aynı zamanda pratik olarak da yeterince kesin olmalıdır. Belirli bir hukuk yolunun kullanılabilirlik ve etkililik kriterlerini karşılayıp karşılamadığını tespit etmek için davanın özel koşullarına bakılmalıdır.

Mesela, haksız tutukluluk için tazminat ödenmesini öngören bir yol, halihazırda tutukluluk sona ermişse, yeterli tazminata hükmetmesi halinde etkilidir. Ancak tutukluluk devam ediyorsa, tazminat yolu tahliye imkânı sunmadığı sürece etkili bir yol kabul edilemez. Bu nedenle CMK 141. Maddesinde öngörülen tazminat yolu ancak tutukluluk sona ermişse etkili bir yoldur, tutukluluğun devam ettiği hallerde buna yola başvurma zorunluluğu yoktur.

Etkisiz bir yola başvurmak başvuru süresini durdurmaz ya da geçmiş olan süreyi yeniden canlandırmaz (*Rezgui/Fransa* (k.k.)).

AİHM açısından Anayasa Mahkemesine başvurunun tüketilmesi zorunlu bir yol olup olmadığı, anayasa mahkemesi önündeki sürecin niteliğine bağlıdır. Türk Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru AİHM açısından tüketilmesi zorunlu bir başvuru yoludur (*Hasan Uzun/Türkiye*, no. 10755/13, 30.04.2013). Ancak bazı ülkelerdeki sürecin niteliğini ve kararların etkililiğini dikkate alarak tüketilmesi gereken yol olmadığına karar vermiştir (*Smirnov/Rusya* (k.k.) no. 14085/04, 06.07.2006; *Szott-Medyńska/Polonya* (k.k.), no.47414/99, 09.10.2003; *Petrova/Letonya*, no.4605/05, 24.06.2014, §§ 69-70).

Kural olarak başvuru anında mevcut olan yollar tüketilmelidir. Başvuru yapıldıktan sonra ihdas edilen yolların tüketilmesi talep edilemez. Ancak sonradan ihdas edilen yol eski ihlalleri de giderecek şekilde tasarlanmış ve etkili ise AİHM ve AYM sonradan ihdas edilen yolların tüketilmesini talep edebilmektedir. Örneğin OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu kurulduktan sonra hem AYM hem de AİHM, Komisyonun tarafsızlık ve bağımsızlık koşullarına uygun olup olmadığını, Komisyon önündeki usulün yeterli güvence içerip içermediğini değerlendirmeksizin, daha önce yapılan başvurular hakkında kabul edilemezlik kararı vererek bu yolun tüketilmesi gerektiğine karar vermişlerdir.

c. Davanın sonunun beklenmesi zorunlu olmayan haller

Söz konusu hakkın niteliğine göre tüketilecek başvuru yolları belirlenecektir. Örneğin, adil yargılanma hakkı ile ilgili olarak yargılama süresi makul olmaktan çıkmışsa başvuruda bulunmak için mutlaka davanın sonucunun beklenmesi zorunlu değildir. Hali hazırda ihlal gerçekleşmiş ve bunu telafi edecek başka bir yol yoksa dava devam ederek bireysel başvuru yapılabilir.

Aynı şekilde mahkemeye erişim hakkına bir müdahale söz konusu olduğunda dava açılmadığı için genellikle bu karar aleyhine gidilebilecek başka bir yol yoktur ve bireysel başvuru yapılabilecektir.

Yine adil yargılanma hakkı bakımından masumiyet karinesini ihlal eden bir durum ortaya çıkmışsa ve davanın ileriki aşamalarında bunun telafisi mümkün değilse davanın sonunu beklemeden bireysel başvuru yapılabilir.

Özgürlük ve güvenlik hakkı ihlallerinde de yakalama veya tutuklama kararı aleyhine itiraz edildikten sonra sonuç alınamamışsa davanın sonucunu beklemeksizin başvurunun yapılması gerekir.

Yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağının ihlali durumlarında devletin derhal ve re'sen soruşturma açma yükümlülüğü vardır. Soruşturma açılmış ancak gerekli hızda ilerlemiyorsa, soruşturma makamlarını harekete geçirmek için gerekli başvurular yapılmalı ve soruşturmanın etkisiz olduğu anlaşıldığı anda başvuru yapılmalıdır. Zaman aşımının sonuna kadar bekleyip bireysel başvuru yapılması halinde hem AYM hem de AİHM süre aşımından kabul edilemezlik kararı vereceklerdir. Anayasa Mahkemesi soruşturmanın etkisiz bir hâl aldığı ve soruşturmada ilerleme sağlanacağına dair umut verici gelişmelerin ve gerçekçi varsayımların bulunmadığı durumlarda başvuruların durumun farkına vardıkları veya varmaları gerektiği andan itibaren süresi içinde bireysel başvuruda bulunmaları gerektiğini belirtmektedir (*Adle Azizoğlu ve Sadat Azizoğlu*, B. No: 2014/15732, 24/1/2018, § 88; *Ayla Oran Özgün*, B. No: 2019/6676, 14/9/2022, § 98).

d. Başvuru yollarını tüketme yükümlülüğünün istisnası

Temel hakları ihlal eden eylemler sürekli tekrarlanmasına rağmen bu eylemlere Devlet makamları tarafından müsamaha gösteriliyor ve yargılamalardan hiçbir sonuç alınamıyorsa bu durumun ispatlanması halinde iç hukuk yollarının etkisizliği nedeniyle hukuk yollarını tüketme kuralı uygulanmayabilir (*Aksoy/Türkiye*, no. 21987/93, 18.12.1996, § 52). Günümüzde hem AYM hem de AİHM iş yükü endişesi dolayısıyla böyle bir karar vermekten genellikle kaçınmaktadır.

Ayrıca bir hakkı ihlal eden bir konuda yerleşik hale gelmiş bir yargı içtihadı var ve bu bütün yargılamalarda istisnasız olarak uygulanıyorsa, mahkeme önünde kanıtlanması halinde başvurucu böyle bir yola başvurmadan muaf tutulabilir. (*Pressos Compania Naviera S.A. ve diğerleri/Belçika*, no. 17849/91, 20.11.1995, §27; *Carson ve diğerleri/Birleşik Krallık [BD]*, no. 42184/05, 16.03.2010, § 58).

e. İspat Yükü

İç hukuk yollarını tükettiğini ispat yükü başvuru üzerindedir. Bu nedenle bir yolu tüketmemiş ise başvuru o yolun etkisiz olduğunu da dayanakları ile birlikte AYM ya da AİHM önünde ispatlamalıdır.

Bununla birlikte hükümet başka tüketilmesi gereken yollar bulunduğu iddiasında ise o takdirde hükümetin tüketilmesi gerektiğini ileri sürdüğü başvuru yolunun makul bir başarı şansı sunduğunu ortaya koyması gerekir. Eğer hükümet başvuru yolunun etkili olduğu konusunda ikna edici argümanlar ortaya koymuşsa bu durumda başvuru yolunun söz konusu hukuk yolunu bilfiil kullandığını (*Grässer/Almanya* (k.k.)) veya söz konusu yolun belirli nedenlerden dolayı davanın kendine özgü koşulları içerisinde yetersiz ve etkisiz olduğunu (*Selmouni/Fransa* [BD], no. 25803/94, 28.07.1999, §76; *Joannou/Türkiye*, no. 53240/14 , 12.12.2017, §§ 86-87 ve §§ 94-106) ya da başvuru yolunu bu koşulu yerine getirmekten muaf tutmayı gerektiren özel şartların bulunduğunu (*Akdivar ve diğerleri/Türkiye*, no. 21893/93, 01.04.1998, §§ 68-75) göstermesi gerekir.

Başvuru yolunun belirli bir hukuk yolunun etkililiği konusunda kuşku duyması tek başına, kendisini söz konusu hukuk yolunu tüketme girişiminde bulunma yükümlülüğünden kurtarmaz (*Epözdemir/Türkiye* (k.k.); *Zihni /Türkiye*, no. 59061/16, 29.11.2016).

2. Süre Koşulu

Bireysel başvurunun usule ilişkin kabul edilebilirlik koşullarından biri de süre koşuludur. Başvurunun hukuk yollarının tüketilmesinden itibaren belli bir süre içinde yapılması gerekir. Bu süre Anayasa Mahkemesinde 30 gün, AİHM de ise dört aydır. Daha önce altı ay olan süre 15. Protokolün yürürlüğe girmesiyle 1 Şubat 2022 tarihinden itibaren dört aya düşmüştür.

6216 sayılı Kanun'un 47/5 maddesinde “*Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle başvuru yolunun mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder.*” hükmüne yer verilmiştir.

Sözleşmenin 35/ 1 maddesi ise “*Mahkemeye ancak, (...) iç hukuktaki kesin karar tarihinden itibaren dört aylık bir süre içinde başvurulabilir.*” hükmünü içermektedir.

Bireysel başvuru süresi, başvurunun her aşamasında dikkate alınması gereken bir usul şartıdır (*Abdurrahman Çakır*, B. No: 2013/3028, 21/1/2015, § 27; *M. İlker Başbuğ*, B. No: 2014/912, 6/3/201, § 55). AİHM de dört aylık süre kuralının bir kamu politikası kuralı olduğunu ve Hükümet bu doğrultuda itirazda bulunmamış olsa dahi Mahkemenin söz konusu kuralı re’sen uygulama yetkisi bulunduğunu kabul etmektedir (*Sabri Güneş/Türkiye* [BD], no. 27396/06, 29.06.2012, § 29).

a. Sürenin Başlangıcı

Bireysel başvuru süresinin başlangıcı hukuk yollarının tüketildiği tarihtir. Ancak başvuru yolu öngörülmemişse o zaman süre ihlalin öğrenildiği tarihte başlayacaktır. Bu durumda başvuru yollarının tüketildiği tarihin tespiti gerekir. Başvuru yolunun tüketildiği tarih kural olarak kesin kararın ilgisine tebliğ edildiği tarihtir. 47. Maddenin gerekçesi şöyledir: “*Bireysel başvurunun kişisel ve güncel bir temel hak ihlâlinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir anayasal kurum olması, başvuruların belirli bir sürede yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bireysel başvurunun gerçek bir güvence teşkil edebilmesi, ihlâlin ve sonuçlarının ortadan kaldırılabilir nitelikte olmasıyla yakından ilintilidir. Bu nedenle başvurunun, **kanun yollarını tüketen nihai işlemin başvurucaya tebliğ edildiği tarihten** veya kanun yolu öngörülmemişse ihlâlin öğrenildiği tarihten başlayarak otuz gün içinde yapılması öngörülmüştür.*”

Dolayısıyla sürenin kesin kararın tebliğ edildiği tarihten başlaması gerekir. Zira Anayasa'nın 125/3. Maddesinde “İdari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar.” hükmüne yer verilmiştir. Aynı şekilde Anayasanın 40. Maddesinde “Devlet, işlemlerinde ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.” hükmüne yer verilmiştir. Devlet kavramının yargı organlarını da kapsadığında kuşku yoktur. Bireysel başvurunun da bu maddede sayılan başvuru yollarından biri olduğu açıktır.

Ancak bütün bu gerekçelere rağmen Anayasa Mahkemesi sürenin başlangıcını nihai kararın öğrenildiği tarihten başlatmaktadır. Mahkemeye göre sürenin başlangıç tarihi “**Nihai kararın gerekçesinin öğrenilebildiği tarih**” olarak anlaşılması gerekir. Bu öğrenme, somut olayın özelliklerine göre farklı şekillerde gerçekleşebilir (*Bilent Aktaş ve diğerleri*, B. No: 2014/19389, 7/12/2016, § 11).

Bu konuda temel sorunlardan biri Yargıtay onama kararlarının UYAP üzerinden görülmesidir. Anayasa Mahkemesi, UYAP log kayıtlarını inceleyerek bir kararın başvuru ya da avukatı tarafından görüldüğünü tespit etmesi halinde süreyi bu tarihten başlatmaktadır. Bu ise ciddi hak kayıplarına neden olmaktadır. Bu nedenle uygulayıcıların bu konuda hassas davranması ve herhangi bir şekilde UYAP kütüğünde gerekçeli onama kararını açtıkları anda süreyi buna göre hesaplamaları gerekir.

Bir diğer husus elektronik tebligat ile ilgilidir. 7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun 7/a maddesinin beşinci fıkrasına göre “*Elektronik yolla tebligat, muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılır.*” Ancak Anayasa Mahkemesi bu durumda da yasa hükmünü değil öğrenmeyi esas almakta ve tebligatın açıldığı tarihte süreyi başlatmaktadır. AYM'nin bu uygulaması da mahkemeye erişim hakkını ihlal etmektedir. Ancak uygulayıcıların hak kaybına uğramaması için bu hususta da dikkatli olmaları gerekir.

Bir başka husus tebligat yapılmaması halinde sürenin ne zaman başlayacağı sorunudur. Yargıtay Ceza Daireleri tarafından verilen kararların taraflara tebliğine ilişkin bir düzenleme mevzuatta bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi bu konuda bir ilke geliştirmiştir. Buna göre dosyasına giren ve erişilebilir olan nihai kararın en geç üç ay içinde ilgilileri tarafından bilindiği ve gerekçesinin öğrenildiği kabul edilmelidir. Aksi tespit edilmediği sürece bireysel başvuru için 6216 sayılı Kanun'da öngörülen otuz günlük başvuru süresi bu tarihten itibaren

başlayacaktır (A.C. ve diğeri [GK], B. No: 2013/1827, 25/2/2016, § 30; *Fatma Gökot*, B. No:2013/5697, 21/4/2016 § 51).

Başvuru yolu öngörülme hallerde ihlalin öğrenildiği tarihte süre başlayacaktır.

İhlalin devam ettiği hallerde eğer başvurulabilecek bir yol yoksa normalde her zaman başvuru yapılabilir. Örneğin, yargılamanın makul sürede bitirilmediği düşünülüyorsa kural olarak dava devam ettiği sürece başvuru yapmak mümkündür. Aynı şekilde mahkeme kararı icra edilmiyorsa karar icra edilene kadar başvuru yapılabilir. Ancak bu durumlarda ilgili makama bir başvuru yaparak süreyi bu tarihten başlatmak uygulayıcılar için bir seçenek olabilir. Mesela yargı kararını uygulamayan idareye bir dilekçe yazılması ve cevap tarihinden sürenin başlatılması bir seçenek olabilir.

Yine yaşam hakkı ve işkence yasağı ihlallerinde soruşturmanın etkisiz olduğunun anlaşıldığı tarihten itibaren sürenin başlatılması gerekir.

b. Mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı mazeret hâlinde sürenin başlangıcı

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 64/2 maddesi şöyledir: “(2) *Başvurucu mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvurusunu yapamadığı takdirde, mazeretinin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilir. Komisyonlar raportörlüğünce mazeretin kabulünün gerekliği gerekmediği yönünde karar taslağı hazırlanır. Komisyon, öncelikle başvuru sahibinin mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek mazereti kabul veya reddeder.*”

Eğer başvuru geçerli bir mazeret dolayısıyla süresinde yapılamamışsa, mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurunun yapılması gerekir.

Mahkemenin, ileri sürülen mazeretin haklı olup olmadığını her başvuruda, olayın özelliklerini dikkate alarak değerlendirmesi gerekir (*Yasin Yaman*, B. No: 2012/1075, 12/2/2013, § 25).

Temsilci veya avukat aracılığıyla yapılan bireysel başvurularda, bu kişilerin haklı mazeretlerinin bulunması hâlinde mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde yapılan başvuruların süresinde yapılmış olduğunun kabul edilmesi gerekir (*Ramazan Sönmez*, B. No: 2013/6325, 15/4/2014, § 22).

Anayasa Mahkemesi mazeretin haklı olup olmadığını değerlendirirken doktor veya hastane raporunu yeterli görmemekte, raporun haklı mazeret sayılıp sayılmayacağına kendisi karar vermektedir

Şu hallerde raporu geçerli mazeret saymamıştır:

- Akut farengit (*Mehmet Tahir Karakoç*, B. No:2013/2295, 13/9/2013, § 17)
- Yatak istirahati verilmeyen akut bronşit (*Ramazan Sönmez*, B. No:2013/6325, 15/4/2014, § 28).
- İşverene ait bir iş dolayısıyla başka bir şehirde çalışması ve iş sahasından ayrılması (*Yasin Yaman*, B. No: 2012/1075, 12/2/2013, § 23).
- Köyde oturma (*Selahattin Keskin*, B. No: 2013/701, 31/10/2013, § 15).

Fakat Servikal spazm nedeniyle on gün yatak istirahati öngören raporu haklı mazeret saymıştır (Osman Şanlı, B. No:2013/2305, § 21).

c. Sürenin Sonu

Ne AYM ne de AİHM elektronik başvuruyu kabul etmemektedir. AİHM sadece tedbir taleplerinin elektronik olarak yapılmasına izin vermiştir.

Anayasa Mahkemesi posta yoluyla başvuruyu da kabul etmemektedir. Yani bireysel başvuruların bizzat yapılması gerekmektedir. Bu başvurular:

- AYM kalemine teslim
- Yerel mahkeme kalemine teslim
- Dış Temsilcilığe teslim

Edilmekle yapılmış sayılacaktır.

AİHM'e başvuru ise posta yoluyla yapılmak durumundadır. Dolayısıyla başvuru süresinin sonu, AYM için belirtilen yerlere teslim, AİHM için ise postaya verilme tarihinde gerçekleşmiş olur.

d. Sürenin Hesaplanması

Sürenin hesabında aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

- Gün olarak belirlenen sürelerde tebliğin veya tefhimin yapıldığı ilk gün süre hesabında nazara alınmaz. Süre, ertesi günden itibaren başlar.
- Süre son günün mesai bitiminde sona erer.
- Resmî tatil günleri, süreye dâhildir.
- Sürenin son gününün resmî tatil gününe rastlaması hâlinde, süre tatili takip eden ilk iş günü çalışma saati sonunda biter.
- Adli tatil süreyi etkilemez.
- İdari izin süreyi etkilemez.

Dolayısıyla AYM'ye başvurunun yukarıdaki hususlar dikkate alınarak nihai kararın öğrenildiği ya da tebliğ alındığı tarihten itibaren otuz gün içinde, AİHM'e ise dört ay içinde yapılması gerekir. AİHM yönünden sürenin son gününün tatil gününe denk gelmesi süreyi uzatmayacaktır. Buna göre son gün gelmeden başvuru postaya verilmelidir.

Posta alındı belgelerinin titizlikle saklanması sürenin ispatı açısından önem taşımaktadır.

3. Harç

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru harca tâbi olup Harçlar Kanunu'na bağlı tarifede belirtilen bireysel başvuru harcının ilgili yerlere yatırılması gerekmektedir. Harcın yatırılmamış olması kabul edilemezlik nedenidir.

2023 yılında Bireysel Başvuru harcı **1.480,40 TL**'dir.

Başvurucunun söz konusu harcı ödeme gücünün bulunmaması hâlinde **adli yardım** talebinde bulunması mümkündür. Genel hükümlere göre bu konuya ilişkin talepler başvuruların kabul edilebilirliği hakkında karar verecek Bölüm veya Komisyonlar tarafından hükme bağlanır.

Anayasa Mahkemesi yeterli gerekçe gösterildiği takdirde adli yardım taleplerini genellikle kabul etmektedir.

AİHM'e bireysel başvuru için herhangi bir harç ödeme koşulu bulunmamaktadır.

4. İsimsiz Başvurular

Sözleşmenin 35 § 2 (a) maddesine göre Mahkeme isimsiz başvuruları dikkate almaz. Aynı şekilde Mahkeme İç Tüzüğü'nün 47 § 1 (a) maddesine göre başvuru kimlik bilgileri başvuru formunda usulüne uygun şekilde mevcut olmalıdır.

Başvuru dosyasında başvuranın kimliğini belirleyebilmesine imkân veren herhangi bir unsurun bulunmaması halinde, başvurunun isimsiz olduğu değerlendirilir. Dolayısıyla başvuruda yer alan formların veya belgelerin hiçbirinde başvuranın adı yer almıyorsa hatta müstear ad kullanılmışsa başvuru kimliği açıklanmamış demektir.

Mesela, bir dernek tarafından ismi belirtilmeyen kişiler adına yapılan bir başvuruda, dernek kendisinin mağdur olduğunu iddia etmemiş; ancak ismi belirtilmeyen kişiler adına özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuş ve böylelikle temsil ettiğini söylediği kişiler başvuran konumuna gelmişlerdir; dolayısıyla söz konusu başvuru, isimsiz başvuru olarak kabul edilmiştir (*Federation of French Medical Trade Unions ve National Federation of Nurses/Fransa, kk*).

Ancak sunulan belgelerden başvuru kimliğinin tespit edilebildiği durumlarda geçmişte kabul edilemezlik kararı vermemiştir. Fakat günümüzde bu tür başvuruların İç Tüzüğü'nün 47. Maddesine göre reddedilme olasılığı çok yüksektir.

Ayrıca İç Tüzüğü'nün 47 § 4 maddesine göre kişi kendi adının gizlenmesi talebinde bulunabilir ve Mahkeme başvuranın kimliğinin kamuya açıklanmaması gerektiğine karar verebilir bu durumda başvuran sadece isim veya soy isminin baş harfleri ya da tek bir harf ile belirtilir.

5. Mükerrer Başvurular

Sözleşmenin 35 § 2 b) Maddesine göre başvurunun AİHM tarafından daha önce incelenmiş ya da uluslararası diğer bir soruşturma veya çözüm merciine daha önceden sunulmuş bir başka başvuruyla esasen aynı olması ve yeni olgular içermemesi halinde başvuru Mahkemece dikkate alınmayacaktır.

Dolayısıyla olguları aynı olan bir başvuru mahkemece daha önce incelenmişse ya da aynı olay başka bir uluslararası merci önünde inceleniyorsa bu başvurular mükerrer başvuru olarak kabul edilecek ve kabul edilemez bulunacaktır. Bu açıdan Mahkemenin önceki incelemesinin sonucunun ne olduğu önem taşımamaktadır. İster kabul edilemez bulunsun ister dostane çözüm dolayısıyla kayıttan düşme kararı verilmiş olsun isterse esastan ihlal ya da ihlalin olmadığı kararı vermiş olsun Mahkemenin kararları kesindir ve aynı olgular yeniden

incelenemez. Yapılan başvurunun daha önce incelenen ya da derdest olan bir başvuru ile aynı olup olmadığını her somut olayda Mahkeme değerlendirecektir. Eğer mahkemenin önüne getirilmemiş yeni bir olgu ya da olay varsa o zaman başvuru mükerrer sayılmaz. Aynı olayların başka bir hak ihlali iddiasıyla ileri sürülmesi yeni olay sayılmaz. Aynı şekilde Mahkemenin içtihadındaki değişiklik de yeni olgu veya olay olarak kabul edilemez.

Ancak aynı olaylara ilişkin bir devlet başvurusu yapılmışsa bu bireylerin kendi hakları için başvuru yapmalarına engel teşkil etmez (*Varnava ve diğerleri/Türkiye* [BD], no. 16064/90 16065/90 16066/90, 18.09.2009, § 118; *Shioshvili ve diğerleri/Rusya*, no. 19356/07, 20.12.2016 §§ 46- 47).

Başvurunun başka bir uluslararası yargı merci önünde derdest olan ya da incelenmiş olan başvuru ile aynı olduğuna dair bir iddia ileri sürülürse mahkeme iki hususta inceleme yapar. Öncelikle başvuru konusu olayların aynı olup olmadığını inceler, ikinci olarak da başvuru yapan diğer organın uluslararası yargı mercii olup olmadığını inceler. İlk hususta mesela, başvuruların farklı olması olayların aynı olmadığı anlamına gelir. Örneğin, Mahkeme önünde bulunan ve başvuranların kendileri tarafından değil, ancak üye oldukları bir sivil toplum kuruluşu (*Celniku/Yunanistan*, §§ 39-41; *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası/Türkiye*, § 38) tarafından uluslararası diğer bir merciye sunulmuş olan bir başvuruyu incelemesine bir engel bulunmadığına karar vermiştir.

İkinci hususla ilgili olarak başvuru yapılan organın uluslararası yargı ya da çözüm mercii olarak kabul edilebilmesi için Mahkeme, belirli kriterler geliştirmiştir. Buna göre Sözleşme mekanizması tarafından öngörülen şekilde adli veya benzer bir yargılama yapılması gerekir; incelemenin açıkça belirlenmiş bir kapsamı olmalıdır; söz konusu organın Devletin sorumluluğunu belirleme ve iddia edilen ihlali sona erdirebilecek yasal tazmin sağlamaya yetkisi olması gerekir; ayrıca organın yetkisinin kapsamına giren hakları ve organın yetkilerini düzenleyen bir belge bulunmalıdır. İnceleme aynı zamanda bağımsızlık, tarafsızlık ve çekişmeli yargılama gibi kurumsal ve usule ilişkin güvenceleri de sağlamalıdır (*Selahattin Demirtaş/Türkiye* (no. 2) [BD], §§ 182- 186). Bu ilkelere dayanarak Mahkeme, *Demirtaş* (2) başvurusunda Parlamentolar Arası Birlik Komitesinin yargısal ya da yarı- yargısal bir organ olmadığına karar vermiştir bu nedenle de başvuruların aynı olup olmadığını incelemeye gerek olmadığına karar vermiştir.

C. ESAS BAKIMINDAN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ

Bazı başvurular mahkemenin yetki alanına girmekte ve usul bakımından herhangi bir sorun barındırmamaktadır, ancak ihlal iddiasının içeriği incelendiğinde kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir. Bu nedenle bu kabul edilemezlik nedenlerine esas bakımından kabul edilemezlik nedenleri denilmektedir.

6216 Sayılı Kanun'un 48. Maddesinde esasa ilişkin iki farklı kabul edilemezlik nedeni öngörülmüştür. Bunlar; açıkça dayanaktan yoksunluk ve başvurunun anayasal öneminin bulunmamasıdır. Aşağıda bu iki husus kısaca ele alınacaktır.

1. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk

6216 sayılı Kanun'un 48. Maddesinin (2) numaralı fıkrası: “*Mahkeme, ... açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.*” hükmünü içermektedir.

Benzer şekilde Sözleşmenin 35. Maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendinde de açıkça dayanaktan yoksun başvuruların Mahkemece kabul edilemez olduğuna karar verileceği hükmü yer almaktadır.

Mahkeme içtihatları ile dört kategori başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu ortaya konulmuştur. Bunlar; bir ihlalin olmadığına açık olduğu şikâyetler, dördüncü derece ya da temyiz yolu şikâyetleri, temellendirilmemiş şikâyetler ve karmaşık ve anlaşılabilir şikâyetlerdir.

a. İhlalin bulunmadığının açık olduğu başvurular

Usul ve yetki bakımından herhangi bir sorun içermeyen ancak temel hakların ihlal edildiğine dair bir izlenim yaratmayan şikâyetler açıkça dayanaktan yoksun olarak kabul edilmektedir. Böyle bir durumda Mahkeme şikâyetin esasını inceleyerek herhangi bir ihlal belirtisinin bulunmadığını tespit etmekte ve bu şikâyetin kabul edilemez olduğuna karar vermektedir.

Bu türden bir yaklaşımı gerektiren şikâyetler, üçe ayrılmaktadır: keyfiliğe veya yargılamanın adil olmadığına işaret eden herhangi bir belirtinin bulunmaması, amaçlar ile araçlar arasında orantısızlığa ilişkin herhangi bir belirtinin bulunmaması ve mahkemenin içtihatları dikkate alındığında ihlalin olmadığına görülebilmesi.

Bir başvuru aşağıdaki koşulları yerine getiren bir yargılama sonucunda verilmişse keyfiliğe veya yargılamanın adil olmadığına işaret eden herhangi bir belirti bulunmadığı kabul edilerek açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verilebilmektedir.

- Yargılama, iç hukuk hükümleri tarafından bu amaçla yetkilendirilmiş organlar tarafından yapılmış olmalıdır,
- Yargılama, iç hukuktaki usuli gerekliliklere uygun olarak yapılmış olmalıdır,
- İlgili taraf kendi delillerini ve iddialarını sunma fırsatı bulmuş ve bunlar söz konusu makam tarafından gereği gibi dinlenmiş olmalıdır,
- Yetkili organlar, tarafsız bir şekilde davanın adil bir çözüme kavuşturulmasıyla alakalı olan olaya ve hukuki soruna ilişkin bütün unsurları dikkate almış olmalıdırlar,
- Yargılama, yeterli gerekçelerin verildiği bir kararla sonuçlanmış olmalıdır

İkinci olarak, amaçlar ile araçlar arasında orantısızlığa ilişkin herhangi bir belirtinin bulunmaması durumunda açıkça dayanaktan yoksunluk kararı verilecektir. Mahkemenin başvuruları inceleme sistematığına göre, müdahalenin öngörülebilir bir yasal dayanağı varsa, meşru bir amacı olduğu anlaşılabiliriyorsa ve müdahalenin demokratik bir toplumda alınmasını meşru kılan bir toplumsal bir ihtiyaç olduğu görülebiliyorsa, başvurunun açıkça dayanaktan

yoksun olduğuna karar verilecektir. (Bu konuda Anayasa Mahkemesinin verdiği bir karar için bkz. *Bilal Uçar*, B. No: 2019/10122, 21/9/2022).

Nihayet, Mahkemenin önündeki başvuruya benzer başka pek çok başvuruda hak ihlali olmadığı yönünde yerleşik içtihadı varsa (*Galev ve diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), ya da Mahkemenin önündeki meseleyi daha önce özel olarak ele alan doğrudan kararları olmamakla birlikte mevcut içtihatlarına dayanarak hak ihlali olmadığı sonucuna varabiliyorsa (*Hartung/Fransa* (k.k.) başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verilecektir.

Başvuru konusu edilen işlem anayasal bir hakka müdahale teşkil etmiyorsa ya da müdahalenin ihlal teşkil etmediği hususunda mahkemenin yerleşik içtihadı varsa AYM açıkça dayanaktan yoksunluk dolayısıyla kabul edilemezlik kararı verebilir. (*Ahmet Erdem*, B. No: 2018/34944, 6/10/2021)

b. Dördüncü derece başvurular

6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (6) numaralı fıkrasında: “*Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına ilişkin belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.*” hükmüne yer verilmiştir.

AİHM de kendisinin dördüncü derece bir temyiz mercii olmadığını belirtmektedir. Bireysel başvurunun amacı yerel mahkeme kararlarının doğru ya da yanlış olduğunu incelemek değil, verilen kararın nihai olarak temel hak ve özgürlükleri ihlal edip etmediğine karar vermektir. Bu nedenle başvuru bir temel hakkın ihlal edildiği şikayetinden ziyade yerel mahkeme kararının usul ve yasaya aykırı olduğu şikayetini içeriyorsa temyiz şikâyeti ya da dördüncü derece başvuru olduğu gerekçesiyle açıkça dayanaktan yoksun bulunacaktır.

Genel kural olarak, dava konusu olayların tespiti ve iç hukukun yorumlanması, derece mahkemelerinin görevidir. Bu nedenle;

- Bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması,
- Hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması,
- Yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi
- Kişisel bir uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması,

bireysel başvuru incelemesine konu olamaz (*Erdinç Engin*, B. No:2012/695, 12/2/2013, § 22).

Ancak, bunun bazı istisnaları vardır: Derece mahkemelerinin;

a) Kararlarındaki maddi ve hukuki hataların;

i. Anayasa’da yer alan hak ve özgürlükleri ihlal etmesi

ii. ya da açıkça keyfilik içermesi

b) Delilleri takdirinde bariz bir şekilde keyfilik bulunması (*Erdinç Engin*, § 22)

c) Ulaştığı tespit ve sonuçların

i. adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda açık bir keyfilik içermesi

ii. ve bu durumun kendiliğinden bireysel başvuru kapsamındaki hak ve özgürlüklerinin ihlaline neden olması (*Ahmet Sağlam*, B. No: 2013/3351, 18/9/2013, § 42) durumunda şikâyet bireysel başvuru kapsamında ele alınabilir.

Uygulayıcıların başvurularının kanun yolu şikâyeti olduğu gerekçesiyle reddedilmemesi için başvuruyu yazarken şu hususlara dikkat etmeleri gerekir. Başvuruyu:

- a) Yargılama sürecinde karşı tarafın sunduğu deliller ve görüşlerden bilgi sahibi olamadığı,
- b) Kendi delillerini ve iddialarını sunma olanağı bulamadığı,
- c) Karşı tarafça sunulan delillere ve iddialara etkili bir şekilde itiraz etme fırsatı bulamadığı,
- d) Uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasıyla ilgili iddialarının derece mahkemesi tarafından dinlenmediği,

şeklinde formüle ederek adil yargılanma hakkı kapsamındaki silahların eşitliği hakkının, savunma hakkının, çelişmeli yargılanma hakkının ve gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğini ileri sürmeleri halinde başvurunun esasın incelenme ihtimali artacaktır.

c. İhlalin temellendirilmediği şikayetler

AİHM önündeki yargılama, çekişmeli bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla, tarafların hem fiilen hem de hukuken iddialarını destekleme sorumluluğu bulunmaktadır. AİHM İç Tüzüğü'nün bireysel başvuruların içeriğini düzenleyen 47. Maddesinde başvuru formunda bulunması gereken bilgiler ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu bilgilerin başvuru formunda yer alması gerekir. Yani, hangi olay nedeniyle, hangi temel hakkın hangi unsurunun ihlal edildiği kanıtlarıyla birlikte açıklanmış olmalıdır. Başvurudan hangi somut vaka nedeniyle hangi hakkın ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü anlaşılmalıyorsa, ya da ihlal iddiasının dayandığı olgular anlaşılmalıyorsa böyle bir başvurunun reddedilme olasılığı yüksektir.

Mesela, hiçbir somut gerekçe göstermeden soyut olarak yargılamaya katılan hakimlerin tarafsız olmadığı ileri sürülmüşse böyle bir iddianın başvuru tarafından temellendirildiği söylenemez.

Anayasa Mahkemesi son yıllarda sıklıkla başvurunun temellendirilmediği gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı vermektedir. Özellikle ifade özgürlüğü başvurularında bu nedene dayanarak bazı kritik başvuruları kabul edilemez bulduğu görülmektedir.

Mesela, *Mustafa Akaydın* başvurusunda mahkeme ihlal iddiasının temellendirilmediği gerekçesiyle başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur. Mahkemeye göre; *“başvurucu başvuru formunda yalnızca, konuşmasında geçen sözlerden dolayı tazminat ödemesine karar verilmesi nedeniyle ifade özgürlüğünün ihlal edildiğini soyut bir şekilde ileri sürmekle yetinmiştir. Başvurucu sarf ettiği sözlerin bağlamını, bu sözlere ilişkin arka plan bilgisini, söylendiği yer ve kime karşı söylendiği dahil söylenme şekli ve nedenini, sözleri söylemesinde kamu yararı bulunup bulunmadığını, sözlerinin genel yarara ilişkin bir tartışmaya katkı sağlayıp sağlamadığını, kamuoyu ile diğer kişilerin düşünce açıklamaları karşısında bir hakka sahip olup olmadığını izah etmemiştir.”*

Buna dayanarak Mahkeme, “sonuç olarak başvuru, ihlal iddiasına ilişkin delillerini sunma ve bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiğine ilişkin açıklamalarda bulunma yönündeki yükümlülüğünü yerine getirmemiş; bu bağlamda ileri sürdüğü ihlal iddialarını temellendirememiştir” gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. (Mustafa Akaydın, B. No: 2015/14800, 8/1/2020, § 26; benzer bir karar için bkz. Abdurrahman Erol Özkoray Başvurusu, B.No: 2015/798, 9.01.2020, para. 24)

Başka bir başvuruda da Mahkeme bir dernek tarafından toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlal edildiği şikayetlerinin temellendirilmediği sonucuna varmıştır. Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği 28/6/2015 tarihinde Beyoğlu ilçesinde (İstanbul) LGBTİ gruplar tarafından yirmi üçüncüsü düzenlenen "Onur Yürüyüşü" adlı gösteride kolluk kuvvetleri tarafından tazyikli su, göz yaşartıcı gaz, ses bombası ve plastik mermi kullanmak suretiyle barışçıl nitelikte olan yürüyüşünün hukuka aykırı şekilde engellenmesi nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Mahkeme şu şekilde şikayetlerin temellendirilmediği kararı vermiştir:

“27. Kaldı ki başvurunun gerçekleştiğini iddia ettiği ihlale dair de yeterli açıklama yapmadığı görülmektedir. 6216 sayılı Kanun’un 47. maddesinin (3), 48. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkraları uyarınca bireysel başvuruda, kamu gücünün neden olduğu iddia edilen ihlale dair olayların tarih sırasına göre özeti yapılmalı; bireysel başvuru kapsamındaki hakların ne şekilde ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve deliller açıklanmalıdır (Veli Özdemir, B. No: 2013/276, 9/1/2014, §§ 19, 20). Somut olayda ise toplantı hakkına orantısız müdahalenin hangi aşamada ve kimlere karşı gerçekleştirildiği, olayların gerçekleşme şekli ve sırasının ne şekilde olduğu da açıklanmamıştır.

28. Bunun yanında başvuru, Hâkimlik kararının yeterli gerekçe içermediğini soyut olarak ileri sürmüş; karara yönelik olarak hangi itirazları ileri sürdüğüne ve bu itirazlarından hangilerinin Hâkimlik tarafından karşılanmadığına dair bir açıklamada da bulunmamıştır.

29. Sonuç olarak başvuru, ihlal iddialarını soyut ve genel ifadelerle ileri sürmüş; şikâyetlerine ilişkin delillerini sunma, temel hak ve özgürlüğünün ihlal edildiğine ilişkin açıklamalarda bulunma yönündeki yükümlülüğünü yerine getirmemiştir. Dolayısıyla başvuru tarafından ileri sürülen iddiaların temellendirilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

30. Açıklanan gerekçelerle başvurunun diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir. (Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği, B. No: 2016/14547, 28/12/2021, § ...)

Anayasa Mahkemesinin bu yaklaşımının oldukça sorunlu olduğu ve bu şekilde verilen kararlar aleyhine AİHM’e yapılan başvurularda ihlal kararı çıkma ihtimalinin yüksek olduğu söylenmelidir. Ancak uygulayıcıların Mahkemenin bu yaklaşımını dikkate alarak başvurularını hazırlaması gerekir.

d. Karmaşık ve zorlama şikâyetler

Başvurudan hangi hakkın hangi nedenle ihlal edildiğinin anlaşılamadığı hallerde AYM ve AİHM açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemezlik kararı verecektir. Şikâyet konusu olayların veya ihlal iddiasının anlaşılmasını objektif olarak imkânsız kılacak kadar karmaşık nitelikteki başvurular reddedilecektir. Aynı durum; uydurma şikâyetler, yani objektif olarak imkânsız, açıkça uydurulmuş veya açıkça sağduyuya aykırı olaylarla ilgili şikâyetler için de geçerlidir.

2. Anayasal Önem

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrası: "*Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvuru sahibinin önemli bir zarara uğramadığı ... başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir*" hükmünü içermektedir.

Anayasal önem kriteri ile Anayasa Mahkemesi, temel hakları korumada esas görevin genel mahkemelere ait olduğunu, kendisinin rolünün Anayasa'yı yorumlamak, temel ilkeleri belirlemek ve genel mahkemelerin bu konudaki uygulamasını gözetmek olduğunu kesin bir şekilde belirtmektedir.

Bu kabul edilemezlik nedeni, hâkimin küçük/önemsiz işlerle uğraşmaması (*de minimis non curat praetor*) ilkesine dayanmaktadır. Bu ilke mahkemelerin işlevlerini yerine getirmelerini sağlamak amacıyla önem derecesi düşük dava ve başvuruları gereğinden fazla incelememesini gerektirmektedir (K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, § 47).

Anılan hükümle anayasal ve kişisel önemden yoksun başvuruların esastan incelenmemesine imkân tanıyan ek bir kabul edilebilirlik kriteri getirilmiştir. Dolayısıyla diğer tüm kabul edilebilirlik kriterlerini taşısa hatta esas hakkında incelemeye geçildiğinde ihlal kararı verilebilecek nitelikte olsa bile kanunda belirtilen nitelikteki bir başvuru kabul edilemez bulunabilecektir (K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, § 55).

Bu kurala göre kabul edilemezlik kararı verilebilmesi için iki koşulun birlikte gerçekleşmesi gerekir. Öncelikle başvurunun anayasal açıdan önem taşıması, yani temel hak ve özgürlüklerin kapsamının yorumlanması açısından bir önem taşıması gerekir. Mesela şikâyet konusu husus Mahkemenin yerleşik içtihadı ile açıklığa kavuşmuş ise durum budur. İkinci olarak da başvuru sahibinin önemli bir zarara uğramamış olması gerekir. Bu iki koşul birlikte gerçekleşmiş olmalıdır.

Anayasa Mahkemesi sınırlı sayıda da olsa bu nedene dayanarak kabul edilemezlik kararları vermektedir.

"...Başvurucu, aleyhine uygulanan idari para cezası miktarının 876 TL olduğunu ifade etmektedir. Anılan miktarın araç kiralama şirketi sahibi olan başvuru sahibinin mali durumuna ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamasının olmadığı da gözetildiğinde başvuru konusu miktarın başvuru sahibinin açısından önemli bir zarar olduğu kanaatine ulaşılamamıştır. Sonuç olarak somut olayda

başvurunun Anayasa'nın yorumlanması ve uygulanması açısından önem taşımadığı gibi başvurucaunun da önemli bir zarara uğramadığı sonucuna varılmaktadır. Açıklanan gerekçelerle anayasal ve kişisel önemden yoksun olduğu anlaşılan başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.” (Mehmet Güzeloglu (4), B. No: 2017/22361, 12/2/2020)

“Somut başvuruda lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesinin başvurucaunun içinde bulunduğu kişisel koşullara göre kendisine ciddi anlamda zarar verdiği ve kendisi için ne denli önemli olduğu hususunda herhangi bir açıklamasının olmadığı da gözetildiğinde önemli bir zarar olduğu kanaatine ulaşılamamıştır. Dolayısıyla lehe vekâlet ücretine hükmedilmemesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine dair şikâyet, anayasal ve kişisel önem kriterini karşılamamaktadır” (Mehmet Kocağa, B. No: 2017/21161, 30/6/2020)

Anayasa Mahkemesi tutukluluk incelemeleri sırasında alınan savcılık görüşünün şüpheli veya sanıklara bildirilmemesinin anayasal önem taşımadığını, içeriğinde başvurucaunun cevap vermesini gerektirmeyen ve daha önce ileri sürülmemiş yeni bir olgudan bahsedilmeyen durumlarda savcılık görüşünün başvurucauya bildirilmemesinin önemli bir zarara neden olmadığını ifade etmiştir (Devran Duran, B. No: 2014/10405, 25/5/2017, §§ 106-112; Abdurrahman Demir, B. No: 2020/8904, 26/5/2022, § 50)

Daha yakın tarihli bazı kararlar için bkz. *Rota Nakliye ve Ulaştırma San. ve Tic. Ltd. Şti.*, B. No: 2019/32099, 4/7/2022; *Fikri Aslancı*, B. No: 2019/16546, 2/3/2022; *Hürremgül Öngen*, B. No: 2019/15974, 3/3/2022, § 35; *Egeçep Derneği (2)*, B. No: 2018/29449, 13/1/2022, § 25.

Benzer bir kabul edilemezlik nedeni Sözleşmenin 35. Maddesinde de yer almaktadır. Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının (b) bendi şöyledir: “3. Aşağıdaki hallerde Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruların kabul edilemez olduğunu belirtmektedir: (...) (b) *Başvurucaunun önemli bir zarar görmemiş olması; meğer ki Sözleşme ve Protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesi başvurucaunun esastan incelenmesini gerektirsin.*”

Sözleşmede yer alan formül başvurucaunun önemli bir zarara uğramamış olmasını temel kabul edilemezlik nedeni olarak almıştır, başvurucaunun Sözleşmenin yorumu açısından önem taşıması ise bu kabul edilemezlik nedeninin istisnası durumundadır. Bu kabul edilemezlik nedeni Sözleşmeye 14. Protokol ile girmiş, 15. Protokol ile yeniden değiştirilmiştir. 15 Nolu Protokol yürürlüğe girmeden önce, şayet ulusal mahkeme tarafından usulüne uygun şekilde görülmemiş ise, bu yeni kriter kapsamında hiçbir dava reddedilemezdi (örnek olarak bk. *Varadinov/Bulgaristan*, § 25). Sözleşme'yi değiştiren 15. No.lu Protokol'ün yürürlüğe girmesinin ardından bu ikinci koruyucu hüküm kaldırılmıştır. Sözleşme'nin 35. Maddesinin 3. Fıkrasının b) bendinin yeni kapsamının ilk uygulamasına ilişkin olarak bakınız *Bartolo/Malta* (k.k.).

Bu kabul edilemezlik nedeni Sözleşmede yer alan bütün haklar açısından geçerlidir. Ancak ağırlıklı olarak maddi zararın önemsiz olduğu başvurular yönünden uygulanmaktadır. Mesela *Şimşek, Andiç ve Boğatekin/Türkiye* (no.75845/12 75856/12 79989/12, 17.0.2020, §§ 26-29) başvurusunda, 2012 yılında uygulanan 72 TL (31 Avro) ve 82 TL (35 Avro) tutarında idari para cezalarına ilişkin başvuruyu başvurucaunun önemli bir zarara uğramadığı gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur.

III. Başvuru hakkının kötüye kullanılması yasağı

6216 sayılı Kanun'un 51. Maddesi başvuru hakkının kötüye kullanılmasını yasaklamaktadır. Buna göre:

“Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru sahipleri aleyhine, yargılama giderlerinin dışında, ayrıca ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasına hükmedilebilir.”

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 51. Maddesi hakkın kötüye kullanılmasının ne anlama geldiğini biraz açıklamaktadır:

“Başvurucunun istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışlarıyla bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığının tespit edilmesi hâlinde başvuru reddedilir ve yargılama giderleri dışında, ilgilinin ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasıyla cezalandırılmasına karar verilir.”

Anayasa Mahkemesi bugüne kadar hakkın kötüye kullanıldığını tespit ettiği bazı kararlar vermiştir.

- Mahkemeyi yanıltmak amacıyla kasten gerçek olmayan maddi vakıalara dayanılması veya bu nitelikte bilgi ve belge sunulması, (Tebliğat hakkında yanlış bilgi verme- *Kemal Toraman ve diğerleri*, B. No: 2013/1761, 21/1/2015)
- Başvurunun değerlendirilmesinde esaslı olan bir unsur hakkında bilgi verilmemesi, (AİHM'den alınan tazminat hakkında bilgi vermeme- *S.Ö.*, B. No: 2013/7087, 18/9/2014, § 25; borcun ödendiğini bildirmeme, *Mahmut Gür (2)*, B. No: 2019/17737, 21/9/2022; *Ayşe Akın ve diğerleri*, B. No: 2018/36083, 17/11/2021)
- Başvurunun incelendiği aşamada gerçekleşen ve değerlendirmeyi etkileyecek nitelikte yeni ve önemli gelişmeler hakkında Mahkemenin bilgilendirilmemesi, (Başvurucunun öldüğünün bildirilmemesi- *Abdurrehman Uray*, B. No: 2013/6140, 5/11/2014; *Ahmet Üçay ve diğerleri*, B. No: 2019/5851, 21/9/2022)
- Meşru eleştiri sınırlarını aşacak ve bireysel başvuru amacıyla bağdaşmayacak surette hakaret, tehdit veya tahrik edici bir üslup kullanılması (*Osman Sandıkçı*, B. No: 2013/6297, 10/3/2016, § 40-44).
- Başvuru kapsamında ihlalin tespiti ve sonuçlarının ortadan kaldırılması amacıyla bağdaşmayacak surette içeriksiz bir başvuruda bulunulması

IV. Başvuruların İncelenmesi

Bireysel Başvuru Bürosu (BBB) (idari yönden inceleme)

- Başvuruların Kaydı, Bölümler ve Komisyonlara Tevzii, başvurunun usuli gerekliliklere uygunluğu bakımından incelenmesi ve eksikliklerin tespiti

- Eksikliklerin tamamlattırılması
- Eksikliklerin tamamlanmaması halinde Komisyonlar Başraportörünce idari ret kararı verilir, bu karara itiraz mümkündür.

Kabul edilebilirlik incelemesi

- Komisyonlar (İkişer üyeli altı Komisyon)
- Komisyonlar Raportörlüğü (Kabul edilemezlik karar taslağı, kabul edilebilirlik şartlarını taşımayan başvuruların oybirliğiyle kabul edilemezliğine karar verilir. Bu karar kesindir.

Esas incelemesi

- Bölümler (Beşer üyeli iki bölüm)
- Bölümler Raportörlüğü (Karar taslaklarını hazırlamakla görevlidir)
- Çelişmeli Yargı (Kabul edilebilir bulunan başvurular Adalet Bakanlığına bildirilir. Bakanlık uygun görmesi halinde bir ay içinde başvuruya ilişkin görüş bildirebilir. Bakanlığın görüşü başvurucuya tebliğ edilir ve diyecekleri sorulur.)
- Dosya Üzerinden İnceleme (Kural olarak inceleme dosya üzerinden yapılır ancak bölüm uygun görürse duruşma yapılabilir)
- Tedbir Kararı (Mahkeme bazı istisnai hallerde tedbir kararı verebilir.
 - ▶ Tedbir kararı verebilmek için yaşama hakkına ve maddi ve manevi bütünlüğe yönelik ciddi bir tehlike bulunması gerekir
- Pilot Karar Usulü (Mahkeme yapısal ve sistemik sorunlar bulunan alanlarda pilot karar verebilir)
- ▶ Karar
 - İlgili raportör tarafından hazırlanan ve Başraportör ve Ar-İç denetiminden geçen taslaklar, gündeme alınarak görüşülür ve karara bağlanır.
 - Kararda temel olarak bir hakkın ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir.
 - İhlal Kararının Sonuçları
 - ▶ Yeniden Yargılama
 - ▶ Tazminat
 - ▶ İhlalin ve Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması

Kararların tebliği ve yayımlanması

